

Kreativa arbetssätt inom barnskyddet för att främja barns delaktighet och gemenskap i familjen

- Ett sociokulturellt perspektiv

Lina Alm

Maria Elander

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	3923 & 3922
Författare:	Lina Alm & Maria Elander
Arbetets namn:	Kreativa arbetssätt inom barnskyddet för att främja barns delaktighet och gemenskap i familjen – Ett sociokulturellt perspektiv
Handledare (Arcada):	Carina Kiukas
Uppdragsgivare:	Folkhälsan Syd Ab, Villa Familia Barnens väl
<p>Sammandrag:</p> <p>Syftet med examensarbetet är att lyfta fram kreativa arbetssätt som kan användas med familjer inom barnskyddet. Med hjälp av dessa arbetssätt vill vi skapa möjligheter för barnet att uppnå en känsla av delaktighet och gemenskap inom sin familj. Den sociokulturella inspirationen ligger som grund för arbetet och är ett förhållningssätt som den professionella arbetar utgående ifrån. Tanken är att inspirera till kreativ verksamhet där den professionella för samman barnet och dess familj. Vårt syfte är ytterligare att utveckla uppdragsgivarens verksamhet. Våra frågeställningar är: Vilka inslag av sociokulturell inspiration syns i de kreativa arbetssätten? Hur främjas delaktighet och gemenskap i de valda projekten? Utgående ifrån våra frågeställningar och de resultat som framkommer lyfter vi fram rekommendationer för utveckling av verksamhet inom barnskyddet. Detta examensarbete är projekterat arbete i samarbete med Folkhälsan Syd Ab, Villa Familia Barnens väl. Arbetet är en litteraturstudie. Vår teoretiska referensram behandlar sociokulturell inspiration, kreativa arbetssätt samt delaktighet och gemenskap. Genom en innehållsanalys analyserar vi fem projekt. Resultaten visar att inslag av den sociokulturella kärnan hittas i projekten och de gemensamma faktorerna är att organisera verksamhet, skapa möjlighet för deltagande, frivilligt deltagande, fritt utrymme, skapa utrymme för initiativtagande, dialog och växelverkan, jämlikhet i relationer, självförverkligande, förändring från passiv till aktiv, uppnå delaktighet och gemenskap samt förbättrad livskvalitet. Delaktighet och gemenskap främjas i projekten genom att gruppverksamhet förverkligas, deltagarna får stöd till aktivt deltagande, de blir hörda och sedda, deltagandet är frivilligt, dialog och växelverkan eftersträvas och förståelse för varandra skapas. Vårt arbete resulterar i en broschyr där vi lyfter fram konkreta rekommendationer för utveckling av uppdragsgivarens verksamhet.</p>	
Nyckelord:	Sociokulturell inspiration, kreativa arbetssätt, delaktighet, gemenskap, barnskydd, familj
Sidantal:	66
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	11.12.2012

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social services
Identification number:	3923 & 3922
Author:	Lina Alm & Maria Elander
Title:	Creative methods in child welfare to support children's participation and solidarity within families – A sociocultural perspective
Supervisor (Arcada):	Carina Kiukas
Commissioned by:	Folkhälsan Syd Ab, Villa Familia Barnens väl
<p>Abstract:</p> <p>The aim of this study is to bring out creative methods that can be used with families in child welfare. By using these methods we want to create opportunities for children to achieve a sense of participation and solidarity within their families. Sociocultural animation is the basis of our study and also an approach that professionals base their work on. The idea is to inspire children and their families to take part in creative activities. Our aim is further to improve our taskmaster's activities. Our research questions are: Which sociocultural elements appear in the creative methods? How is participation and solidarity supported in the chosen projects? Based upon the research questions and our results we bring out recommendations to improve activities in child welfare. This study is commissioned by Folkhälsan Syd Ab, Villa Familia Barnens väl. This study is a literature study. Our theoretical framework is sociocultural animation, creative methods along with participation and solidarity. We analyze five projects by using a content analysis. The results show that sociocultural elements can be found in the projects and the joint factors are organizing activities, creative opportunities to participate, voluntary participation, free space, create space for initiative, dialog and interaction, equality in relationships, self-fulfillment, a change from passive to active, achieve participation and solidarity along with improved quality of life. Participation and solidarity is supported in the projects by group-activities, participants are supported to active participation, participants are being heard and seen, participation is voluntary, dialog and interaction is central and mutual understanding is created. Our study results in a brochure where we bring out concrete recommendations to improve our taskmaster's activities.</p>	
Keywords:	Sociocultural animation, creative methods, participation, solidarity, child welfare, family
Number of pages:	66
Language:	Swedish
Date of acceptance:	11.12.2012

INNEHÅLL

1	Inledning.....	6
1.1	Bakgrund	7
1.2	Syfte och frågeställningar	8
1.3	Avgränsning.....	9
1.4	Tidigare forskning	10
2	Teoretisk referensram	12
2.1	Sociokulturell inspiration.....	12
2.1.1	<i>Kärnan i sociokulturell inspiration.....</i>	<i>13</i>
2.1.2	<i>Inspiratörens roll.....</i>	<i>15</i>
2.2	Kreativa arbetssätt.....	17
2.2.1	<i>Musik.....</i>	<i>19</i>
2.2.2	<i>Bildkonst.....</i>	<i>21</i>
2.2.3	<i>Drama.....</i>	<i>22</i>
2.3	Delaktighet och gemenskap	25
3	Metod.....	28
3.1	Litteraturstudie.....	28
3.2	Litteratursökning och urval av projekt.....	29
3.3	Presentation av valda projekt.....	30
3.4	Innehållsanalys.....	37
3.5	Etiska överväganden	38
4	Resultatredovisning och analys	39
4.1	Sociokulturell inspiration.....	40
4.1.1	<i>Animar – väcka till liv och inspirera .....</i>	<i>40</i>
4.1.2	<i>Intervenir – stöda aktivt deltagande .....</i>	<i>41</i>
4.1.3	<i>Transformar – uppnå social förändring .....</i>	<i>44</i>
4.2	Delaktighet och gemenskap	47
4.3	Sammanfattning av resultat.....	49
5	Rekommendationer för utveckling av verksamhet inom barnskyddet	52
5.1	Delaktighet och gemenskap som mål för verksamhet	53
5.2	Rekommendationer för förverkligande av verksamhet.....	54
5.2.1	<i>Väcka till liv och inspirera .....</i>	<i>54</i>
5.2.2	<i>Stöda aktivt deltagande.....</i>	<i>55</i>
5.2.3	<i>Uppnå social förändring.....</i>	<i>56</i>
6	Diskussion	57

6.1	Resultatdiskussion.....	57
6.2	Metoddiskussion.....	59
6.3	Arbetslivsrelevans och förslag till fortsatta studier	60
Källor	.....	61
Bilagor	.....	64
	Bilaga 1. Presentation av resultat.....	64
	Bilaga 2. Rekommendationer för utveckling av verksamhet	66

1 INLEDNING

Vi har valt att göra en litteraturstudie som behandlar sociokulturell inspiration som grund för användningen av kreativa arbetssätt inom barnskyddet. Genom de kreativa arbetssätten vill vi skapa möjligheter för barnet att känna sig delaktigt i sin familj trots att barnet är placerat på barnhem. Vår tanke är att man som professionell strävar till att inspirera barnet och dess familj att delta i gemensam verksamhet.

Vi har båda gjort vår fördjupade praktik på barnskyddsenheter och vi har upplevt att det finns behov av att arbeta mera med hela familjen, inte enbart med barnet, för att främja barnets delaktighet och gemenskap inom familjen. I många fall är barnens familj närvarande i barnens vardag trots barnens placering och vi upplever att det skulle vara viktigt att hitta nya verktyg för att stöda växelverkan. Vi anser att det skulle finnas utrymme för kreativ verksamhet i vardagen och har därför valt att behandla detta tema. Vi upplever att utmaningen är att inspirera barnet och dess familj att delta i dylik verksamhet och har därför valt att behandla sociokulturell inspiration som övergripande tema i vårt arbete. Vår tanke är att den sociokulturella inspirationen som förhållningssätt är ett hjälpmedel för den professionella att inspirera till deltagande i gemensam verksamhet.

Vårt arbete är ett projekterat arbete i samarbete med Folkhälsans barnskydds-enhet Villa Familia. Vi har kommit i kontakt med enheten i samband med att Lina utförde sin fördjupade praktik där. Enheten finns belägen i Mjölbolsta, Raseborg och erbjuder barnskyddstjänster, familjerehabilitering och skyddshemstjänster. Till enhetens grundläggande uppgifter hör att erbjuda akuta mottagnings- och kristjänster inom barnskyddet. Målsättningen med verksamheten är att erbjuda skydd, stöd, vård och rehabilitering åt familjer.

Vårt arbete gör vi i samarbete med enhetens mottagnings- och barnhem. I regel placeras barn under 12 år på Villa Familia antingen som brådskande placerade, placerade som stödåtgärd inom öppna vården eller genom omhändertagning.

Vårt arbete har arbetslivsrelevans i och med att det ger konkreta rekommendationer för hur uppdragsgivaren kan utveckla sin verksamhet. Vårt arbete resulterar i en broschyr som vi kommer att överlämna till uppdragsgivaren i samband med en presentation. I broschyren presenterar vi de delar av vårt arbete som uppdragsgivaren har mest nytta av och vi gör en tydlig koppling mellan teori och praktik. Härmed har uppdragsgivaren en möjlighet att använda den nya kunskapen till att utveckla verksamheten.

1.1 Bakgrund

Den övergripande avsikten med barnskyddet är att skydda barnet och det grundar sig på FN:s konvention om barnets rättigheter, som är rätt till särskilt skydd, rätt till trygg och stimulerande uppväxtmiljö samt rätt till en harmonisk och mångsidig utveckling. Målet med barnskyddet är att man tryggar dessa rättigheter för alla barn genom att främja barnens välfärd, genom att utveckla tjänster för att stöda fostran och genom att genomföra barn- och familjeinriktat barnskydd. (Taskinen 2007: 11)

Kärnfunktionen i barnskyddet är att trygga barnets rätt till ett betydelsefullt liv och till trygga människorelationer. Barn måste få vara barn tillräckligt länge och skyddas från att allt för tidigt tvingas ta ett vuxet ansvar. Barnskyddsarbetet i praktiken är mångfasetterat. Det kan innebära utredning av behovet av barnskydd, stödåtgärder inom öppna vården, brådskande placering, omhändertagande och eftervård. (Taskinen 2007: 13)

De beslut som fattas bör alltid främja barnets bästa i förhållande till barnets utveckling och välfärd. Åtgärder som vidtas skall genomföras finkänsligt och hänsynsfullt. I praktiken betyder det att man strävar till att åtgärderna förbereds i samarbete med barnet och familjen, trots att det inte i alla situationer är möjligt. I situationer där barnet placerats utom hemmet, så är barnskyddet skyldigt att stödja kontakten till barnets familj. Målet med vård utom hemmet är att återförena familjen, men detta måste alltid ske utifrån barnets bästa. (Taskinen 2007: 16, 18)

Väliivaara (2004: 10) tar upp brister i barns delaktighet inom barnskyddet. Hon lyfter fram att barns förmåga att berätta om sitt liv och tolka sina erfarenheter ofta nedvärderas. Man utgår ifrån att barns tankar och förståelse inte är tillräckligt utvecklade för att berätta om sina erfarenheter på ett trovärdigt sätt. Barnet blir härmed åsidosatt då det fattas beslut kring dennes liv. Det fokuseras mera på att kartlägga föräldrars situation och det finns en uppfattning om att man genom att hjälpa föräldrarna även hjälper barnet. Faktum är att barnets illamående förblir obearbetat då man undviker att prata om svåra saker inför barnet eller pratar på en vuxen nivå. Barnet ges inte möjlighet att aktivt påverka sitt eget liv och lär sig härmed att dennes åsikter inte är av betydelse. Då barnet får hjälp med att bearbeta sina upplevelser och får dela med sig av sina erfarenheter får barnet en känsla av att bli sedd och hörd.

I och med den nya barnskyddslagen (417/2007) är barncentrering central. Det här innebär att barnet har rätt att vara delaktigt i frågor gällande denne själv och det bör fästas speciellt mycket uppmärksamhet vid barnets åsikter och önskemål. (Taskinen 2007: 16)

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vårt arbete är att lyfta fram kreativa arbetssätt som kan användas med familjer inom barnskyddet. Med dessa arbetssätt vill vi skapa möjligheter för barnet att uppnå en känsla av delaktighet och gemenskap i sin familj. Sociokulturell inspiration ligger som grund för vårt arbete och är ett förhållningssätt som den professionella arbetar utgående ifrån. Tanken är härmed att inspirera till kreativ verksamhet där den professionella för samman barnet och dess familj. Vårt syfte är ytterligare att utveckla uppdragsgivarens verksamhet.

För att fånga vårt syfte har vi valt att arbeta kring följande frågeställningar:

- Vilka inslag av sociokulturell inspiration syns i de kreativa arbetssätten?
- Hur främjas delaktighet och gemenskap i de valda projekten?

Utgående ifrån våra frågeställningar och de resultat som framkommer lyfter vi fram rekommendationer för utveckling av verksamhet inom barnskyddet i form av en broschyr.

1.3 Avgränsning

Vi har avgränsat vårt arbete till familjer inom barnskyddet eftersom uppdragsgivaren är en barnskyddsmyndighet. Vår fokus ligger på barnet och kreativa arbetssätt kommer väl till hands när man arbetar med barn eftersom det ofta är svårt för barn att sätta ord på känslor och erfarenheter. Därför anser vi att det är en naturlig avgränsning att fokusera på dessa arbetssätt.

Vi använder oss av begreppet familj men det är viktigt att man är medveten om att det inte alltid handlar om en kärnfamilj som man möter inom barnskyddet. Härmed vill vi klargöra att vi med begreppet familj menar olika familjestrukturer, t.ex. barnet med den ena föräldern eller en nyfamilj, men för enkelhetens skull kommer vi i fortsättningen att använda oss av begreppet familj.

Uppdragsgivarens önskemål var att vi skulle fokusera på familjer med alkoholproblematik. Vi har ändå valt att inte enbart fokusera på alkoholproblematiken eftersom kreativa arbetssätt kan tillämpas på alla familjer inom barnskyddet oavsett problematik. Vi slopade även idén om att avgränsa vårt arbete till en viss ålders barn eftersom kreativa arbetssätt kan anpassas till alla ålders människor.

Vi är medvetna om att empowerment är centralt i sociokulturell inspiration, men vi har avgränsat oss till att behandla endast delaktighetsaspekten, eftersom syftet med vårt arbete är att stödja delaktighet och gemenskap inom familjer.

1.4 Tidigare forskning

I artikeln *”Omhändertagna barn uppträder i musikal”* i Huvudstadsbladet 20.8.2012 uppger forskaren Päivi Känkänen, som själv håller på att finslipa en avhandling om användningen av konstbaserade metoder inom barnskyddet, att ingen tidigare har forskat inom ämnet i Finland. Känkänens avhandling tas upp i samband med Keinu-musikalen som är den första konstbaserade stödformen för omhändertagna barn i familjevård och deras anhöriga.

Förbundet för familjevård har påbörjat Keinu-projektet år 2011 som är ett musikalprojekt där man för samman placerade barn, deras föräldrar, samt fosterföräldrar. Projektet fortgår till år 2014 och är en konstbaserad stödform där egenmakt, gemenskap och rätten att bli sedd och hörd är centrala. De biologiska föräldrarnas delaktighet i barnens vardag poängteras starkt i projektet. Utöver musikalen så finns möjligheten för deltagarna att prova på empowermentstärkande fotografi (voimauttava valokuva), samt rörelse- och dansterapi. Målet med projektet är att stöda växelverkan och samarbetet mellan deltagarna.

Päivi Känkänens pågående avhandling *”Kohti tunteita ja kokemuksia – Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa”* färdigställs före detta års slut. Känkänens syfte är att undersöka hur man med hjälp av konst kan stöda den ungas möjligheter att klara sig, individens egenmakt och stärka dennes självkänsla. Dessutom vill Känkänen utreda vilka möjligheter det kontrollerade, fria utrymmet ger för att få fram känslor och upplevelser hos den unga. Avhandlingen har som mål att utveckla arbetspraxisen inom barnskyddet samt utreda hur konstbaserad verksamhet kan användas inom socialt arbete. Strävan är att lyfta fram hurudana utmaningar och svårigheter, men även känslor av att lyckas som framkommit i olika projekt inom området. I avhandlingen beskrivs spänningen mellan två av barnskyddets viktiga principer, nämligen att skydda barnet samt barnets rätt att uttrycka sina åsikter och bli hört. Känkänen undersöker hur konst och konstbaserad verksamhet skapar möjligheter för att stärka identiteten hos barn som löper risk för marginalisering. Avhandlingen ger ny kunskap om hur konst och kultur inverkar på

välstånd, användningen av nya arbetssätt inom barnskyddet samt kunskap om konstens och kreativitetens betydelse för människans utveckling.

Känkänens avhandling baserar sig på empirisk observation, olika metodiska verktyg, bland annat användningen av fotografier, film, livsberättelser, intervjuer och deltagande observation, och forskningslitteratur. Material som Känkänens avhandling grundar sig på är insamlat från projekten Syreeni (2001-2003), Skidi – kids (2010-2014), Elämänkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi (1999-2003) och Röpätessä roiskuu (2009-2010). De två sistnämnda projekten kommer att fungera som en del av vårt analysmaterial och vi går närmare in på dessa under rubriken *Presentation av valda projekt* i metodkapitlet.

Även om det inte finns tidigare forskning i Finland kring kreativa arbetssätt inom barnskyddet, så hittade vi Jaana Kainulainens pro-gradu avhandling, som är intressant för oss eftersom den lyfter fram det sociokulturella perspektivet.

”Sosiaalista toimintaa, kulttuuria ja kasvamista – Sosiokulttuurinen innostaminen perhekuntoutustyössä” är en pro-gradu avhandling skriven av Jaana Kainulainen i Finland år 2008. Syftet med denna forskning är att lyfta fram vad som kännetecknar sådant familjearbete som grundar sig på sociokulturell inspiration. Förutom det försöker forskaren ta reda på vilka möjligheter det finns att arbeta utifrån det sociokulturella perspektivet samt vilka utmaningar som kan förekomma då man kombinerar sociokulturell inspiration med familjerehabilitering.

Kainulainens (2008) forskningsresultat bygger på en granskning av forskningsmaterial från projektet ”Kiitävä perhekeskus KIEPPI” (2004-2008). Detta projekt gjordes i fem små kommuner och familjer i närområdena deltog i en åtta veckors period av familjerehabilitering. Familjerna fick kännedom om projektet genom rådgivningen, familjearbetet eller barnskyddets socialarbete. Kainulainen (2008) har gått igenom arbetsdagböcker, sammandrag och minnesanteckningar, samt 19 stycken temaintervjuer med föräldrar som deltog i projektet.

Kainulainens (2008) resultat visar att den sociokulturella inspirationen är lämplig som vägledning inom familjerehabiliteringen. De kände att gruppmedlemmarnas samspel och tilliten är viktiga faktorer i verksamheten, som bestod av vardagliga aktiviteter, uppgifter anknutna till stödjande av föräldrar, samt användning av olika kreativa metoder. De flesta föräldrar som deltog i den kreativa verksamheten upplevde att verksamheten var meningsfull. Det framkom att den sociokulturella inspirationens och familjerehabiliteringens utmaningar är situationer då familjer ofrivilligt styrs till verksamheten, eftersom den sociokulturella inspirationens grundläggande utgångspunkt är frivillighet.

2 TEORETISK REFERENSRAM

I vår teoretiska referensram behandlar vi sociokulturell inspiration, kreativa arbetssätt och delaktighet. Den sociokulturella inspirationen fungerar som vår övergripande teori och som det socialpedagogiska förhållningssätt som de professionella kan arbeta utgående ifrån för att inspirera till kreativ verksamhet. Vi förhåller oss till de kreativa arbetssätten som ett verktyg för att stöda barnets delaktighet och gemenskap i familjen. Delaktighet och gemenskap är också ett mål för sociokulturell inspiration och därför ett genomgående tema i vårt arbete.

2.1 Sociokulturell inspiration

Sociokulturell inspiration föddes både som begrepp och som verksamhet i Frankrike efter andra världskriget som ett direkt svar på samhälleliga behov. Det moderna samhället framstår speciellt som ett samhälle i kris och inspiration är en passande metod för att övervinna humana och sociala svårigheter. (Hämäläinen & Kurki 1997: 196-197)

Sociokulturell inspiration har som mål att förverkliga många uppgifter. För det första har den som uppgift att skapa en kritisk syn på omgivningen och för det andra ska den förändra omgivningen som omger oss ifall den inte är bra eller passande. Inspiration ska även hitta nya värderingar som överträffar våra individuella behov och strävar även till att skapa sådana målsättningar som kompletterar redan existerande mål. Samtidigt skapas redskap som hjälper människor att uppnå det som för tillfället saknas i deras liv. (Hämäläinen & Kurki 1997: 199)

Kurki (2008: 11-12, 14) menar att sociokulturell inspiration tidvis haft olika målsättningar. En central målsättning är att frigöra social kommunikation och stärka värme och närhet i relationerna människor emellan. Tanken är också att med hjälp av människors eget deltagande skapa ett fostrande samhälle där solidaritet råder. Inspiration kan anpassas till alla livsområden och den för samman alla faktorer som berör människans utveckling. Dess centrala begrepp är gemenskap, deltagande, sensitivitet, dialog, kreativitet och förmåga att binda sig till verksamhet.

2.1.1 Kärnan i sociokulturell inspiration

För att komma till vad den sociokulturella inspirationens kärna innebär använder vi oss av J.V. Merinos beskrivning. Merino lyfter fram två huvudsakliga mål för sociokulturell inspiration. Det första handlar om att väcka till liv där liv inte finns, att skapa rörelse och stöda initiativtagande, självständig verksamhet och ansvars känsla. Det andra målet är att stöda de resurser som redan finns. Det handlar om att motivera, förstärka och koordinera individens och gruppens styrkor samt deras deltagande i social, pedagogisk och kulturell verksamhet. (Kurki 2008: 23)

Merino lyfter även fram tre nyckelbegrepp som kan ses om grundpelarna i sociokulturell inspiration. Den första av dem benämns *animar* som innebär att ge liv och inspirera. Målet är att bygga upp gemenskaper och nå en bättre livskvalitet i vardagen. Det andra

begreppet är *intervenir* som innebär att stöda människors kreativa deltagande. Det tredje begreppet benämns *transformar* där det centrala är att uppnå en förändring från passivt till aktivt och från individcentrerat till deltagande. I och med förändringen strävar man även till att uppnå en mer kreativ, initiativtagande och innovativ individ. (Kurki 2008: 23-24)

Man kan härmed säga att inspiration handlar om att ge liv åt, motivation, ställa i relation till samt verka för gemenskapen. Inspiration väcker människors medvetenhet, organiserar verksamhet och får människor i rörelse. Utöver detta handlar inspiration om att främja social kommunikation samt öka växelverkan människor emellan. Med hjälp av detta så strävar man till att förbättra människors livskvalitet. (Kurki 2008: 19)

I sociokulturell inspiration är inspiration och deltagande starkt förknippade med varandra. Det handlar om att få till stånd social förändring genom aktiviteter som är sociala, kulturella och hör fritiden till. Det handlar alltså om förändring genom deltagande. Sociokulturell inspiration är en process som människor deltar i på frivillig basis. Det är en allvarlig, upplysande och viljestark verksamhet där spontanitet, frihet och självförverkligande alltid är närvarande. Vidare kan man lyfta fram att sociokulturell inspiration handlar om att hjälpa människor att förverkliga sig själv och att leva på bästa möjliga sätt samt att förbättra människors livskvalitet. Inspiratören hjälper människor att hitta olika kanaler för växelverkan och gemensam förståelse. Vad gäller målsättningarna för verksamheten så definieras de utgående ifrån individens samt gruppens behov, önskemål och problem. Även sådana behov som för den enskilda individen och gruppen är okända strävar man till att lyfta fram och skapa förståelse för. Man strävar även till att sådana människorelationer föds där var och en respekterar varandra samt varandras värderingar, religion och bakgrund. Slutligen vill man också ge varje enskild människa möjlighet att höra hemma någonstans och frigöra sig att leva ett så balanserat liv som möjligt i den egna sociala verkligheten. (Hämäläinen & Kurki 1997: 203-205)

2.1.2 Inspiratörens roll

Kurki (2008: 91, 95-96) lyfter fram att både människan och människans vardag har blivit mer komplex och det kan vara svårt att hitta den rätta vägen till att förbättra vardagen. Viktigt är att man så grundligt som möjligt grubblar över hur man på riktigt skall få människor att delta. För att detta skall lyckas krävs en analys av verkligheten som utförs tillsammans med de deltagande. Följande grundfrågor är viktiga att ta fasta på: vem är det som skall delta i verksamheten, vad gäller verksamheten, varför utförs verksamheten, hur bygger man upp processen och med hjälp av vad kan tema utvecklas. Det är alltså centralt att man har så mycket information om deltagarna och deras vardag som möjligt. Vidare behöver man även klargöra vad verksamhetens tema och innehåll är. I analysen måste man också tydliggöra verksamhetens allmänna målsättningar samt utveckla en plan för hur verksamheten i verkligheten skall förverkligas. Denna plan är inte något som man en gång slagit fast och sedan till punkt och pricka följer utan planen är mera en helhetsbild på hur hela temat, hela processen skall utvecklas.

På basen av de ovan nämnda frågorna kan man sedan stegvis planera verksamheten. Man utgår från den praktiska verkligheten och systematiserar, analyserar och fördjupar förståelsen för den i syfte att skapa nya och bättre handlingsätt. Målet är sedan att med hjälp av den organiserade och planerade verksamheten skapa alternativa lösningsmodeller för verkligheten i fråga. (Kurki 2008: 96)

Det första steget är att utforska verkligheten vilket sker genom att analysera målgruppens behov, resurser, styrkor, svagheter och samarbetsmöjligheter. Med hjälp av denna analys får man kunskap om den sociala verkligheten som man har som syfte att förändra. Det andra steget handlar om att gestalta målgruppens historiska och kulturella bakgrund. Med hjälp av dessa två steg skapas inspirationens tredje steg som är förmågan att tolka verkligheten kritiskt, ge liv åt gruppens historia och genom detta lära sig att värdesätta den egna kulturen. Målet är att skapa förståelse för gruppens omständigheter och få till stånd föränderlig verksamhet samt utveckla alternativa kommunikationsprocesser. Härefter följer det fjärde steget som är att förstärka individernas medvetenhet om den egna sociala verkligheten. Det här grundar sig på att man har tilltro till människans vilja

och förmåga att bilda gemenskaper. Processen avslutas med det femte steget som innebär att målgruppen uppnått en ny och bättre fungerande vardag. Hela processen grundar sig på social verksamhet där det används olika arbetsätt för att föra processen vidare. (Kurki 2008: 97)

Alla människor passar inte till inspiratör eftersom man inte kan inspirera andra om man inte själv är inspirerad. Kärnan i yrket är humana värderingar och målet är att upprätthålla människors trygghet i sitt vardagliga liv. Inspiration upplivar även människors gemenskapsanda och känsloliv. Inspiratören fungerar som igångsättare av sociala processer och måste kunna vara ett exempel för andra, en gruppleddare och en fostrare. (Kurki 2008: 80-81)

Kurki (2008: 81) lyfter också fram att arbetet utgår från människorna, klienterna, inte från de professionella. Arbetet grundar sig på relationer människor emellan och målet är att stärka kulturella värderingar inom gruppen, gemenskapen. De centrala dragen i professionen är att inspiratören utgår ifrån ett helhetsperspektiv, samt har förmåga att ta ansvar, förmåga till självkritiskhet, utforskande och kreativ anda samt förmåga att förverkliga det som man lovat. Inspiratören skall känna sig själv nyttig men inte nödvändig.

Inspiratören behöver specifika egenskaper. Inspiratörens egna värderingar, förväntningar, tro och personliga drag är väldigt relevanta för processen. Speciellt självkänslan samt utvecklingen mot psykisk balans och mognad är centrala. Inspiratören måste också lita på gruppmedlemmarnas egenskaper och förmåga att själv kunna lösa problem och utvecklas. Vidare behöver inspiratören även ha förståelse för människorelationernas betydelse och karaktär för att kunna skapa grupprelationer. Inspiratören måste kunna lösa konflikter, ta sig an problem och minska på spänningen. (Kurki 2008: 83)

Kurki (2008: 83) lyfter fram betydelsen av förmågan att kunna ”leda utan att leda”, dvs. att inspiratören behöver kunna sporra och väcka utan att bestämma. Dessutom måste inspiratören acceptera andras initiativtagande och ha förmåga att engagera sig i andra människors liv.

2.2 Kreativa arbetssätt

Kreativa arbetssätt passar utmärkt i det socialpedagogiska arbetet eftersom man som professionell härmed kan hitta alternativa arbetssätt och dessutom ger dessa arbetssätt rum till att prova den egna kreativa problemlösningsförmågan. Med hjälp av kreativiteten kan den professionella utföra en fördjupad verksamhet och ge möjlighet åt klienten att från ett nytt perspektiv granska sitt eget liv, sig själv som individ och som samhällsmedlem. Med kreativa arbetssätt menas bland annat visuella uttryck, musik, dans, drama, ordkonst eller kreativt skrivande. (Nietosvuori 2008: 135-136, 139)

Nietosvuori (2008: 139-140) menar att den sociokulturella inspirationen hittas i de kreativa arbetssättens bakgrund. För det första behövs inspirationen då man samlar och sammanför en grupp individer till kreativ verksamhet. Med hjälp av de här arbetssätten strävar man också till att inspirera till en social förändring. För det andra så tas gemenskap i beaktande i verksamheten, vars mål bland annat är att inspirera och motivera deltagarna att växa som individer. Genom gruppdynamiken stärks gruppidentiteten och gruppens känsla av tillhörighet under den kreativa processen. I denna sorts verksamhet byggs ofta upp ett sammanhang genom sociokulturell inspiration, som ger möjlighet till initiativtagande, deltagande och interaktion.

Kreativa arbetssätt har använts inom barnskyddet för att stöda arbetet med barnen som bor på institutionerna. Med hjälp av kreativa arbetssätt kan man fokusera på både individen och samhället. Konsten ger individen möjligheten att utforska sitt inre jag. Individen specificerar, lever ut och förknippar de sensoriska observationer och erfarenheter som denne får från sin omgivning. På det här viset försöker man få en djupare bild av både sig själv och det egna livet. Individen söker alternativa och nya sätt att hantera sig själv och sin omgivning, samt sätt att få fram sina resurser och känslor. Därför är det viktigt att det finns individuella verktyg att erbjuda för barnet och dennes familj inom barnskyddet. (Känkänen 2006: 129, 133-134, 137)

Päivi Känkänen (2006: 129) menar att kreativa arbetssätt även kan vara av stor nytta inom barnskyddet då klienten vill fördjupa den egna kunskapen och förståelsen. Då

konsten möter individens egna känslor kan nya tolkningar och erfarenheter uppstå, som även kan ge en fördjupad mening åt den officiella informationen som tidigare samlats in. Vilén m.fl. (2002: 218) menar att många kan ha svårt att uttrycka sina känslor och erfarenheter i ord och kan därför ha nytta av kreativiteten i samspel med andra människor. Genom kreativa verktyg kan man i det här fallet även få stöd till sina ord. Luterkort (1999: 7) stöder det ovan nämnda genom att hon anser att familjer som upplevt traumatiska händelser och relationer bäst bearbetar sina erfarenheter genom icke-verbala, gestaltande tekniker.

Hos många försummade barn saknas förmågan att utforska sitt inre jag och sina känslor. Genom att återuppliva olika sinnen med kreativa arbetssätt kan den professionella komma närmare barnets verkliga känslor och erfarenheter. Slutresultatet är inte det viktigaste i denna process utan själva processen är det centrala. Yngre barn kan processa med olika material i långa tider innan de ens tänker tanken att göra något av materialet. Barnen njuter av att få känna och forma i sina händer och de har en förmåga att spontant uttrycka sig själva och bjuda in den vuxna i sin fantasivärld. På det här viset får man gemensamma erfarenheter och chansen att uppleva tillsammans. (Känkänen 2006: 137-138)

Som professionell bör man ge fritt utrymme och möjlighet för klienten att uttrycka sina erfarenheter, utan att bedöma vad som är rätt eller fel. Genom konsten kan man söka och hitta nya lösningar bland annat till de situationer som väcker osäkerhet. Genom olika sätt att uttrycka sig på kan individen även hitta nya infallsvinklar och betydelser åt välbekanta fenomen. (Känkänen 2006: 134-135)

Förutom att ge möjlighet till fritt utrymme för tankar och känslor, så måste den professionella även skapa utrymme för kommunikation, där man utan press uppmuntrar till samvaro. Det ger en möjlighet åt klienten att visa sitt sanna jag med alla sina drömmar och bekymmer. Det är också väldigt viktigt att man som vuxen skapar utrymme för respekt för barnet. (Känkänen 2006: 135-136)

Om ett barn inte haft möjlighet till en trygg vuxen i sin närmiljö att utforska världen med, så kan barnets intresse för att utforska sin omgivning minska och denne blir väldigt passiv. I det här fallet behöver barnet en vuxens hjälp att granska världen. Den vuxnas uppgift är härmed att fungera som möjliggörare för kreativ verksamhet och styra barnet. Kreativa arbetsätt kan aktivera och föra fram omedvetna minnen i både tankarna och kroppen och här kan barnet vara i stort behov av den vuxnas stöd i bearbetningen. Det är viktigt att välja sådana arbetsätt som ökar barnets delaktighet och stöder de gemensamma målen för verksamheten. (Känkänen 2006: 138)

Till följande kommer vi att ta upp tre kreativa arbetsätt; musik, bildkonst och drama. Dessa har vi valt att behandla eftersom de är vanliga arbetsätt som de flesta är bekanta med från tidigare. Det är viktigt att den professionella förstår innebörden samt möjligheterna med att använda sig av dessa arbetsätt, så att de inte används på en ytlig nivå enbart för ”görandets skull”. Dessutom vill vi avdramatisera användningen av dessa arbetsätt med klienter. Den professionella behöver inte vara en högt utbildad konstnär för att kunna använda kreativa arbetsätt i det vardagliga arbetet.

De valda arbetsätten strävar till att individen får uttrycka känslor och erfarenheter, samt genom detta bli hörd och sedd. Det här är viktigt för att kunna uppnå delaktighet och gemenskap. Musik, bildkonst och drama lämpar sig att använda såväl individuellt som i grupp.

2.2.1 Musik

Musiken har genom tiden varit en betydande del av människans välbefinnande och den främjar människors växelverkan. Vilén m.fl. (2002: 219-221) menar att musiken är ett verktyg för kommunikation. Man behöver inte vara en musiker för att använda musik som stöd, ett intresse räcker. Musiken kan användas på olika sätt i en verksamhet. Man kan lyssna på musik, sjunga tillsammans eller spela instrument. Detta kan man göra både på tumanhand med en professionell eller i en grupp.

Musiken kan ha olika funktioner i en verksamhet, beroende på hur den används. Musikens fysiska funktion kommer i uttryck till exempel i samband med dans och med hjälp av musiken kan individen hitta en viss rytm i sina rörelser. Musiken har också en kommunikativ funktion. Genom musiken kan individen framföra ord, erfarenheter och djupa känslor. Därmed öppnas en port till individens egna tankar. Med hjälp av musiken kan individen uttrycka sig symboliskt. Med det här menas att svåra händelser kan uttryckas musikaliskt i ord och toner. Musiken lyfter fram både tankar och känslor hos individen och därmed kan den hjälpa denne att på ett tryggt sätt bearbeta sina erfarenheter. Musiken har även en stärkande effekt på sociala grupper eftersom den stärker grupptillhörigheten och gemenskaps känslan genom att fungera som ett kännetecken för gruppens kultur. (Vilén m.fl. 2002: 222-223)

Den professionella kan använda musiken på olika sätt beroende på klienterna, samt målen med verksamheten. Den professionella och klienten kan lyssna på olika musikstycken varefter det inleds en diskussion eller framställa egen musik genom sång eller instrument. Musiken kan även kombineras med bland annat bildkonst, dans eller annan rörelse. Som professionell bör man dock känna sin klient för att kunna tyda dennes uttryck för illamående och då kunna ändra situationen till konstruktiv. Klienten får aldrig tvingas att bearbeta känslor som denne inte är mogen att bearbeta. Musik väcker olika tankar och känslor hos oss alla. Detta beror på att individen ofta kopplar ihop till exempel ett musikstycke med en tidigare erfarenhet, som gör att känslorna kan bubbla nästa gång denne hör samma stycke. (Vilén m.fl. 2002: 223-225)

Då musik används i arbetet med barn bör det uppmärksammas att barn kan ha svårt att uttrycka sina känslor i ord och därmed borde musiken kombineras med någon annan aktivitet, som till exempel målning eller rörelse. I den här sortens verksamhet bör den professionella inte fokusera på att lära barnet nytt, förutsatt att barnet själv inte frågar efter hjälp, utan barnet får i egen takt producera känslor. För en vuxen kan barnets musik låta som oljud, men för ett barn kan stora slag på en trumma ge uttryck för många förträngda känslor. När barnet slutat spela kan den professionella närma sig barnet genom att fråga vad stycket eller sången handlade om och därmed skapa utrymme för diskussion. Musik kan användas bland annat på barnhem, speciellt med barn som har svårigheter i att hantera sina känslor och som har svårt att lita på vuxna, för att skapa en

trygg atmosfär där barnet inte behöver känna rädsla för att bli utvärderat eller dömt. (Vilén m.fl. 2002: 232-234)

2.2.2 Bildkonst

Vilén m.fl. (2002: 236-237, 239) menar att bildkonst ses som en individuell, kreativ process, som följer individens inre behov och krav. Målet är inte att producera så vacker bild som möjligt, utan att använda bildkonsten som ett hjälpmedel i arbetet med den egna personen. Med hjälp av en bild eller målning kan individen symbolisera och konkretisera sina egna känslor och tankar, samt söka sig själv. Klienten bör dock få producera på sina egna villkor. Den professionella får inte tvinga sin klient att måla någonting som denne inte vill. Ibland kan klienten sakna intresse för att delta i den här sortens verksamhet. Det kan bero på att denne känner en rädsla för otillräcklighet och behöver därför stöd och inspiration av den professionella. Speciellt i grupper kan klienterna känna en rädsla för att de andra skall bedöma deras produkt.

Bildkonstprocessen kan hjälpa deltagaren att bli medveten om sina känslor. Då individen ritar eller målar kan denne få insikt i samband mellan saker och ting samt upptäcka sådant hos själv som denne inte tidigare varit medveten om. Bildkonst fungerar härmed som ett verktyg för självutforskande. (Keränen 2001: 108)

Vilén m.fl. (2002: 236-237) nämner att den verbala kommunikationen i vissa fall kan lämnas bort i arbetet med bilder, eftersom den kreativa processen i sig skapar möjlighet för klientens bearbetning och själva bilden skapar en viss interaktion mellan berörda individer. En bild säger mer än tusen ord, men den kan även representera en hel del känslor och tankar. En motsatt synvinkel på det ovan nämnda är att en diskussion med klienten angående bildens natur ger en sann syn på vad bilden föreställer och är en förutsättning för att den professionella skall kunna förstå sin klient. I andra fall finns det en risk för att den professionella granskar bilden ur sitt eget perspektiv och därmed kan dennes egna värderingar och erfarenheter speglas i analysen av bilden. Som professio-

nell bör man dock minnas att inte behöva diskutera om allting, utan låta klienten njuta av kreativiteten. Den professionella bör ge tid och låta diskussionen framskrida på klientens villkor.

Luterkort (1999: 23), som själv arbetar med barn och unga i bildterapi, menar att barn ofta ritar och berättar om sina erfarenheter på det sättet de vet och känner till sin verklighet. Då närmiljön och barnet själv är kaotiskt blir även bilden rörig, mörk och obegriplig. Genom bilder har klienten möjlighet att klä sitt innersta i olika symboler.

Vilén m.fl. (2002: 237-238) menar att arbetet med bildkonst inte alltid betyder att klienten måste producera, utan bearbetning av färdiga bilder, fotografier och målningar går lika bra. Det lönar sig att använda bilder som föreställer konkreta objekt eller välkända situationer, eftersom en abstrakt bild kan väcka känslor av rädsla hos klienten. Klientens egna fotografier kan användas för att minnas och bearbeta det förflutna. Halkola (2009: 49) tar upp användningen av fotografier i ett terapeutiskt syfte. Hon menar att då fotografierna används i en konfidentiell interaktion, så fungerar de som en impuls till att väcka minnen, känna igen och uttrycka de egna känslorna och genom det ökar klientens självförståelse.

Bildkonst är ett bra hjälpmedel då den professionella strävar till att göra klientens känslor och förväntningar mer konkreta. Överlag kan bildkonst vara till stor nytta bland annat då klienten bör koncentrera sig på sig själv, då denne vill bli hörd, sedd och förstådd, då det finns ett behov av att känna samhörighet eller då klienten vill godkänna, förstärka och ge kraft åt sig själv. Både barn som vuxna kan känna att bilder är trygga verktyg då interaktionen känns svår. (Vilén m.fl. 2002: 239, 241)

2.2.3 Drama

Ordet *drama* härstammar från det gamla Grekland och betyder aktivitet. Drama föds då människor träder fram i fingerade roller och händelser, där konflikter och spänning är

centrala fenomen. Individen skall hitta en jämvikt mellan sig själv och sin roll, på samma gång som det är centralt att lyssna på andra. I drama tänker individen medan denne är aktiv. Målet är att skapa en mening. Huvudfokus i drama ligger dock på de egna erfarenheterna och dess bearbetning. Växelverkan är då väldigt viktig. Aktören själv bör alltid få påverka händelsernas förlopp. Drama kan användas individuellt, kommunikativt och som social verksamhet. (Vilén m.fl. 2002: 275)

Dramaarbetet byggs upp på samma sätt som en teater, men målen med verksamheten är andra. Med hjälp av drama kan den professionella stöda klienten till en medvetenhetsnivå där denne kan se sina egna problem och bearbeta dem. Verksamheten bör dock byggas upp på det viset att klienten själv tror på möjligheten att närma sig de egna problemen. Dramaarbetet ger känslan av makt åt individen. Denna känsla föds då individen, genom sina egna erfarenheter, inser och förstår en situation eller ett sammanhang i det egna livet, samtidigt som denne är aktiv och får känslan av att ha lyckats och vara accepterad. Drama kan grunda sig och byggas på en situation, en tidningsartikel, en bild, en film eller också en dikt. (Vilén m.fl. 2002: 274-277)

Processen är central i dramaarbetet och det viktiga är vad aktiviteten väcker hos individen. I drama syns växelverkan mellan människor på samma sätt som i verkligheten och det emotionella planet nås snabbt. Ett av de viktigaste målen med denna verksamhet är att individen kan uttrycka känslor och uppleva lättnad genom att leva sig in i någon specifik situation och arbetet med roller är centralt i drama. Med hjälp av drama kan individen upptäcka nya perspektiv och lösningar på problem. Då denne granskar situationer ur andras perspektiv ökar även empatiförmågan. (Keränen 2001: 113-114)

Det huvudsakliga syftet med drama är att lära sig, växa och få ökad förståelse, både på individ- och gruppnivå. Människans etiska och moraliska tänkande utvecklas genom att aktören granskar det goda och onda, samt rätt och fel i olika situationer, som är på avstånd från dennes egen situation. Det är viktigt att skapa tillit och genom det öka modet för självförverkligande. I dramaarbetet behöver individen aldrig direkt uttrycka sina egna tankar, eftersom denne lever sig in i en annan roll och därmed skildrar den finge-
rade rollens tankar. Genom den fingerade rollen bearbetar individen indirekt egna pro-

blem och upplevelser. Aktören lär sig att förstå betydelsen av sina erfarenheter, acceptera dem och eventuellt värdesätta dem både i dramasisituationen och i det verkliga livet. (Vilén m.fl. 2002: 278-279)

Drama passar i princip vem som helst, men den professionella bör observera att målgruppen kan vara ovana med den här sortens övningar och därmed fördomsfulla. Det viktiga för den professionella är att skapa tillit mellan målgruppen och sig själv. Tillit föds inte direkt, utan det måste skapas under dramaprocessen. Den professionella skall kunna styra växelverkan i gruppen, samt lyfta fram styrkor genom att ge feedback och komplimanger. Drama i sig är ett väldigt kraftfullt arbetssätt och den professionella bör vara medveten om att negativa känslor och tankar kan komma ut väldigt kraftigt och bör därmed vara beredd att hantera detta. (Vilén m.fl. 2002: 279-280, 284)

En dramasesion delas upp i tre delar, uppvärmning, aktivitet och bearbetning. Sessionen inleds med uppvärmning, vilket innebär att försöka skapa en trygg och tillitsfull atmosfär. Det kan handla om fysiska övningar, vars mål är att slappna av, värma upp kroppen och sinnet samt rikta klienternas uppmärksamhet till dramaarbetet. Vill man inte använda sig av fysiska övningar, så kan musik, bilder och texter tillämpas. Själva dramaarbetet kan inledas med små övningar och situationer. När gruppen väl kommit igång genom att känna sig fram kan fokus riktas till problemen i gruppen. Gruppen kan till exempel dramatisera någon persons tidigare erfarenheter och intervjua rollfiguren därefter. Här kan den professionella efterhand skapa olika situationer som känns rätt för denna grupp. Som professionell i dramaarbetet bör man ha tidigare kunskap om klienternas problematik och situationer för att kunna ta upp dessa i en dramasesion. (Vilén m.fl. 2002: 280-282)

Arbetet med drama kan ske på olika sätt. Den professionella får gärna ha egen erfarenhet av olika övningar för att kunna dra dessa på bästa möjliga sätt med sin grupp. En av de vanligaste övningarna är att arbeta med statyer, som gruppen själv skall bygga upp. Det innebär att den professionella ger olika känslor, situationer eller endast ett ord åt dramagruppen, som de sedan skall bygga upp en staty utgående ifrån. Sedan kan den professionella ställa olika frågor om den färdiga produkten. Pantomimövningar används

också mycket. Pantominövningen delas in i tre delar, inledningsfas, aktivitet och ett slut, som även fungerar som problemlösning. De byggs upp genom ett improviserat problem som endera den professionella gett gruppen eller som gruppen själv kommit på. I en pantominövning är det viktigt att deltagarna vet eller kommer överens om vilken situation som är i fråga, vem som har vilken roll och vilken relation rollerna har till varandra. (Vilén m.fl. 2002: 282)

Improvisation är en typ av drama där aktörerna medverkar i en dramatisituation nu och här. Då hinner inte deltagarna tänka igenom hur de handlar eller uttalar sig, utan improviserar från början till slut. Improvisation kräver dock att atmosfären är fullständigt trygg för deltagarna. (Vilén m.fl. 2002: 283)

2.3 Delaktighet och gemenskap

Vi behandlar delaktighet på individnivå och i det här kapitlet går vi in på Jürgen Habermas teori om meningsskapande som en förutsättning för att skapa gemenskap. Gemenskap betyder för oss familjen och vi behandlar begreppet gemenskap utgående ifrån Zygmunt Baumans och Leena Kurkis uppfattningar, varefter vi går in på delaktighet i barnskyddskontexten.

Den tyska filosofen Jürgen Habermas har utarbetat en teori om det tudelade samhället där han bland annat tar upp människans livsvärld, det vill säga människans inre värld. Han menar att livsvärlden innefattar den enskilda individens normer och värden som hjälper individen att handla i sociala gemenskaper. Det grundläggande motivet i livsvärlden är att uppnå ömsesidig förståelse vilket innebär att människor är införstådda i varandras avsikter. Habermas talar om kommunikativa handlingar som kan genomföras enbart då makt, hot och tvång inte är närvarande. Viktigt här är även individens egen vilja. Livsvärlden styrs av våra normer som vi själva betraktar som självklara, utan att ifrågasätta dem. Den grundläggande etiken i den kommunikativa handlingen är att vi utgår ifrån att den andra pratar sanning. Identitet, solidaritet och mening är de viktigaste

mänskliga resurserna som den kommunikativa handlingen skapar. Dessa resurser hjälper oss att fungera socialt. (Madsen 2001: 70-71)

Zygmunt Bauman tar upp två former av gemenskaper, estetiska och etiska gemenskaper. De estetiska gemenskaperna är tillfälliga och saknar långvariga sociala bindningar vilket innebär att de är lika lätta att skapa som att bryta. Dessa gemenskaper ger individen stor frihet men ingen trygghet. I de etiska gemenskaperna däremot delar medlemmarna grundläggande värderingar, erfarenheter och livspraxis med varandra. Denna ömsesidighet skapar trygghet och solidaritet samt ett skyddsnät mot individuella felsteg, social olycka, personligt nederlag och exklusion. Individen ges frihet att prova nya handlingsmöjligheter medan gemenskapen finns som stöd. (Madsen 2006: 242-243)

Kurki (2008: 129) menar att grundförutsättningen för att sociokulturell inspiration skall lyckas är äkta gemenskap. Verksamheten sker tillsammans med andra människor, som delar gemensam medvetenhet, samt gemensamma drömmar om och gemensam strävan till att uppnå en bättre vardag. Äkta gemenskap är inte vilken sammanslutning som helst, inte ens familjen behöver nödvändigtvis vara det.

Äkta gemenskap är en form av sociala relationer vars sociala verksamhet styrs av gemensamma intressen och värderingar. Dessa intressen och värderingar bör överensstämma med den enskilda individens subjektiva känsla. Individerna i gemenskapen församman för ett specifikt ändamål. Kännetecknen för en äkta gemenskap är dialog, solidaritet, öppenhet, integration och stabilitet. Individen måste hitta en djupare verklighet för att vara, leva och dela. Härifrån finns möjlighet att skapa en social handlingsmodell som leder till en bestående förändring. (Kurki 2008: 130)

Enligt Oranen (2008: 9) innebär delaktighet att individen tillhör och kan påverka en gemenskap. Delaktigheten byggs upp av ömsesidig växelverkan som förutsätter att individerna tar hänsyn till varandra och aktivt medverkar i gemenskapen. Betraktas delaktighet ur barns perspektiv så läggs vikten vid möjligheterna att påverka gemenskapen genom att få vara med och behandla ärenden som berör det egna livet, få information och uttrycka egna åsikter.

I boken *Lastensuojelun ytimissä* (2009, 139-142) behandlar Tiina Muukkonen betydelsen och fördelarna med delaktighet inom barnskyddet. Hon tar upp fem viktiga kategorier gällande barns och föräldrars delaktighet. Dessa är att barnet blir hört och kan påverka, att information och förståelse ökar, att verkställande av skyddet är naturligt, att resurserna tas fram och i användning, samt att en gemensam utvärdering är möjlig.

Att barnet blir hört och har en möjlighet att påverka är den viktigaste fördelen med delaktigheten. Att delta ger barnet en möjlighet att säga sina åsikter och att berätta sin historia. Barnets åsikt påverkar de beslut som fattas och de hjälpmedel som sätts in i barnets vardag från barnskyddets sida. Det är dessutom viktigt för barnet att känna att det blir hört. (Muukkonen 2009: 140)

Det är viktigt att barnet får information och förståelse för sin egen livssituation, sin familj och barnskyddet. Det är även viktigt att föräldrarna får upp sina ögon för situationen. De kan få information om sina barn, som de inte nödvändigtvis fått tidigare. Genom att skapa förståelse så lär sig familjen genom processen att kommunicera och förstå varandra bättre. (Muukkonen 2009: 140)

Muukkonen (2009, 140-141) hävdar att det skydd som barnskyddet erbjuder i själva verket hör ihop med delaktighet. Barnskyddet erbjuder tjänster som riktas direkt till barnet eller till dess föräldrar vilket indirekt påverkar barnets delaktighet. Det finns även en möjlighet att arbeta med barn och föräldrar tillsammans. Detta ökar barnets delaktighet och kan väcka föräldrarnas medvetenhet om situationen som i sin tur stöder föräldrarnas delaktighet och ansvar för barnet. Här är det också viktigt att inte enbart fokusera på familjens problem utan även se resurserna som kan vara till stor hjälp för att överkomma problemen.

Den femte kategorin handlar om en gemensam utvärdering. Utvärderingen är viktig eftersom den möjliggör för de olika parterna att bli hörda. Med tanke på barnets delaktighet samt de berörda parternas rättigheter är det viktigt att utvärderingen görs tillsammans oberoende barnets ålder. (Muukkonen, 2009 s. 141-142)

3 METOD

Vi gör en allmän litteraturstudie som är ett kvalitativt angreppssätt. Vi upplever valet av metod som naturligt eftersom ämnet var nytt för oss. Vi ville skapa en förståelse för ämnet men också ta reda på vad som forskats kring det. Då vi började söka information blev det klart för oss att det inte forskats vetenskapligt kring ämnet i Finland utan materialet vi kom i kontakt med var först och främst projektrapporter. Därför anser vi det motiverat att utföra en litteraturstudie för att öka kunskapen inom området.

Genom vår litteratursökning hittade vi ett antal relevanta projekt som kommer att fungera som vårt analysmaterial. I detta kapitel går vi även närmare in på projekten och redogör för resultaten som vi sedan analyserar utgående ifrån vår teoretiska referensram.

3.1 Litteraturstudie

En allmän litteraturstudie kan också kallas för litteraturöversikt, litteraturgenomgång eller forskningsöversikt. Processen inleds med en allmän litteraturgenomgång varefter valda studier beskrivs och analyseras. Syftet med en allmän litteraturstudie är att beskriva kunskapsläget inom ett visst område eller göra en beskrivande bakgrund som motiverar att forskningen utförs. (Forsberg & Wengström 2008: 29)

Denscombes (2000: 187) beskrivning av en litteraturstudie är att fastställa existerande kunskap och genom det söka forskningsfrågor som ger ökad förståelse av ämnet. Litteraturen får härmed en central roll. I det fallet motsvarar den skriftliga källan den huvudsakliga källan för arbetet.

Enligt Friberg (2006: 34, 117) så gör man en litteraturstudie då man vill skapa en överblick av ett specifikt område, då man önskar sammanställa forskningsresultat som tidigare publicerats och då man vill skapa en utgångspunkt för fortsatt forskning. Studier-

nas kvalitet bör alltid granskas. Man är inte enbart intresserad av artikelns resultat, utan även av hur man kommit till resultaten och vilken teoretisk referensram studien baserar sig på.

3.2 Litteratursökning och urval av projekt

Efter att man gjort en litteratursökning och därmed fått en uppfattning av vad det finns för relevanta studier, så måste man avgränsa till ett lämpligt antal forskningar. Denna avgränsning innebär att vissa studier exkluderas medan andra inkluderas. Det är viktigt att urvalet görs med omsorg och man bör kunna motivera sitt val. (Friberg, 2006: 119)

Vi har sökt i databaserna Google Scholar, ARTO, EBSCO, THL och SAGE. Vi använde oss av sökorden sociokulturell inspiration, barnskydd, delaktighet, familj, kreativitet och kreativa metoder samt arbetssätt. Vi gjorde även sökningar på finska och använde oss av orden sosiokulttuurinen innostaminen, lastensuojelu, osallisuus, perhe, luovat työmenetelmät, toiminnalliset työmenetelmät och taidelähtöiset työmenetelmät. De engelska sökorden var sociocultural animation, child welfare, participation, family, creativity, creative methods, functional methods, art-based activities och working practice. Vi kombinerade sökorden på olika sätt och använde oss av trunkeringar. Till en början avgränsade vi vår sökning till att omfatta högst fem år gammal forskning men eftersom detta inte gav tillräckliga resultat förlängde vi tidsperioden till högst tio år. Vi stötte på en hel del problem med att hitta relevanta artiklar om användningen av kreativa arbetssätt inom barnskyddet, eftersom det inte forskats i ämnet i Finland. Vi fick även handledning ett par gånger men det gav heller inget resultat. Det som vi hittade var projekt-rapporter samt en pro gradu skriven av Jaana Kainulainen. Genom kedjesökning kom vi i kontakt med fler projekt. Med kedjesökning menar vi att vi gick igenom projektens källförteckning för att komma vidare. På det här viset hittade vi organisationer som publicerat för oss relevanta projekt. Vi sökte också aktivt efter internationell forskning, men tyvärr utan resultat. Vi försökte till slut avgränsa oss till Norden och sökte via olika or-

ganisationers hemsidor, men utan framgång, vilket förvånade oss. Till slut måste vi nöja oss med det material vi hittat för att komma vidare i vår process.

Eftersom det var svårt att hitta material och urvalet inte var så stort så har vi tagit med i vårt arbete alla de artiklar och projekt som vi upplevde att hade ett värde för vår forskning. De artiklar och projekt vi tagit med i vårt arbete behandlar alla kreativa arbetssätt i en barnskyddskontext där klientgruppen varit barn och unga. Dessutom har delaktighet och gemenskap varit centralt i samtliga projekt.

3.3 Presentation av valda projekt

Vi har valt att använda följande projekt som vårt analysmaterial: *”Räpätessä roiskuu”*, *”Sytytin”*, *”Elämäkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi”*, *”Pro Filia”* och *”Maailman ihanin tyttö”*.

Päivi Känkänen och Anna Pauliina Rainio har skrivit artikeln *”Suojassa mutta näkyvässä – taidelähtöinen toiminta osallisuuden rakentajana lastensuojelussa*. Artikeln är publicerad i *Nuorisotutkimus* 4/2010. Syftet med artikeln är att granska användningen av kreativa arbetssätt med ungdomar inom barnskyddet. Som forskningsobjekt hade man *Harviala skolhems”* *”Räpätessä roiskuu”* rapmusik projekt samt teaterföreningens ILMI Ö:s teaterprojekt *”Sytytin”*. Artikeln fokuserar att svara på frågan om vilka möjligheter till självförverkligande och delaktighet som deltagande i kreativa projekt erbjuder de unga. Ungas delaktighet i projekten granskas specifikt som upplevelsen av att tillhöra något och vara med samt som möjligheten att uttrycka sig själv på ett sätt som skapar en känsla av att bli hörd och sedd. Artikeln behandlar kreativa arbetssätt som har visat sig vara till hjälp inom barnskyddsarbetet för att komplettera informationen och uppnå en djupare förståelse.

I det ettåriga teaterprojektet *”Sytytin”* deltog från början 31 unga i åldern 12-18 varav samtliga var barnskyddsklienter. Verksamheten startade våren 2009 och de unga blev

indelade i två olika grupper där de fick möjlighet att prova på olika former av anpassad teaterverksamhet. Känkärens och Rainios artikel baserar sig på observationer och deltagande observationer från den ena av teatergrupperna som slutligen kom att bestå av tre ungdomar. De valde att i sin artikel fokusera på den här gruppen eftersom det framkom en intressant utveckling i gruppen vad gällde de ungas delaktighet och självförverkligande.

Rap-projektet ”*Räpätenessä roiskuu*” i sin tur körde igång i Harvialas skolhem hösten 2009. År 2010 intresserade sig Känkärens och Rainio för projektet och började granska det. Rapartisterna Paleface och Steen 1 arbetade med de placerade pojkarna i skolhemmet en gång i veckan. Det här projektet sågs som en möjlighet att uttrycka känslor och granska egna livserfarenheter. Dessutom erbjöds det sådan verksamhet, som de unga själva hade önskat. Tanken med verksamheten var att de ungas egna känslouttryck som sådana var värdefulla och skulle accepteras.

I de båda projekten kunde forskarna göra liknande observationer. De ungas förmåga till långsiktighet, planering och koncentration utvecklades. Med hjälp av kreativa arbetssätt och olika sätt att uttrycka sig på fick de unga en möjlighet att utforska och omstrukturera sina känslor, erfarenheter och val i det egna livet. Arbetssätten skapade möjlighet för de unga att bygga upp ett symboliskt avstånd som hjälpte dem att bearbeta sådant som var svårt att klä i ord. En viktig faktor för utvecklingen av de ungas delaktighet och självförverkligande var det symboliska skyddet som de kreativa arbetssätten erbjöd för att bearbeta och förändra erfarenheter. Dessutom utvecklades de ungas mod och förmåga att uttrycka sig på nya sätt både inom den egna gruppen och inför en större publik. Genom verksamheten fick de unga uppleva glädjen av att göra och lära sig nytt.

Gemensamt för de båda projekten var även vikten av de vuxnas respekt gentemot de unga och deras intressen, samt att skapa utrymme för det som intresserade de unga mest. Stegvis byggdes arbetssätten och innehållet i verksamheten upp tillsammans med de unga. Man skapade ett fritt utrymme för självförverkligande. De vuxna hade en central roll eftersom de höll i trådarna och motiverade de unga till rörelse, samtidigt som de

höll sig i bakgrunden för att möjliggöra en produktiv atmosfär. Dessutom visade sig en tillitsfull och uppmuntrande atmosfär vara viktig.

Artikeln *”Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä”* är skriven av Marjatta Bardy och Johanna Barkman år 2001. Den är publicerad i *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001): 3. Artikeln behandlar utvecklingsprojektet *”Elämäkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi”* som pågick åren 1999-2003. Tanken med projektet var att utveckla och undersöka hur man som professionell skapar nya möjligheter och redskap för barnskyddsklienter att utveckla förmågan att uttrycka sig så att dessa får möjlighet att behandla och granska den egna livshistorien. Bardy och Barkman (2001) vill belysa uttrycksförmågans betydelse och möjligheter i människoarbetet. I projektet ville man även hitta kreativa arbetssätt för de professionella att förbättra sin förmåga att bemöta klienter.

Tanken bakom projektet är att bryta det negativa mönstret som har en tendens att gå i arv från generation till generation. Bardy och Barkman (2001) lyfter fram att avgörande inte är att individen haft en lycklig barndom utan att individen får möjlighet att behandla den egna livshistorien samt de upplevelser och känslor som uppstår därmed.

Projektet verkställdes som en utbildning för professionella inom barnskyddet. Skolningen hölls sex gånger med två månaders mellanrum och varje gång hade olika målsättningar. För varje skolningstillfälle fanns även ett tema och de teman som till exempel togs upp under dessa tillfällen var drama, bild, rörelse, musik och fotografier. Målet med projektet var att utveckla sådana arbetssätt där berättande, sökandet efter den egna livshistorien och kreativa uttryckssätt binds samman. Parallellt med skolningen fick deltagarna uppgifter som de skulle prova utföra med barnen i vardagen på samtliga arbetsplatser.

Under första träffen arbetade de med att skapa en egen berättelse om sig själv med hjälp av ord och bilder, till exempel i form av en tidslinje eller känslokarta. Under den andra träffen utnyttjades drama och teater för att dramatisera en verklig situation och härmed hitta nya perspektiv och lösningar på situationer som uppstår i vardagen. Den tredje

träffen användes till att arbeta med färger, bilder, rörelse och musik för att väcka sinnen och känslor till liv. Under fjärde träffen studerades fotografiets möjligheter i den egna livsberättelsen och den femte träffen handlade om sinnenas samverkan. Den sjätte och sista träffen användes till att utvärdera skolningen.

Utgångspåståendet för projektet är att då de anställda själv blir medvetna om sina livsupplevelser på ett emotionellt plan så har de bättre förutsättningar för att hjälpa barnen och föräldrarna att bearbeta sina egna livsupplevelser.

Elämänkertaketju påminner lite om sagotering men metoden anpassas så att barnet får stöd in i berättelsen genom att det ställs sådana frågor som får barnet att beskriva sig själv, hurudan han eller hon är som människa, sin familj och andra viktiga personer för barnet. Den professionella ber även barnet beskriva sin ankomst till barnhemmet eller fosterfamiljen. Ytterligare ställs frågor om människor som barnet kan lita på och som ger trygghet samt människor som barnet saknar eller är rädd för. Slutligen uppmuntras barnet till att berätta om sina minnen och framtidsdrömmar. Berättandet stöds av olika kreativa inslag för att fylla ut tomrummen där ord inte räcker till.

Under utvärderingen av projektet blev projektets resultat tydliga. Deltagarna ansåg bland annat att utbildningen berört väsentliga områden inom arbetet med människor. De ansåg att styrkan var den att de fått nya perspektiv och nya metoder att tillföra det vardagliga arbetet samt att den nya kunskapen bidragit till en ökad medvetenhet. Deltagarna ansåg även att den egna kreativiteten förstärktes och att deras mod däri ökat för att även utveckla metoder som redan användes i arbetet. Genom att gå igenom sina egna livsberättelser fick deltagarna ökad förståelse för sig själv samt en ökad empati gentemot andra. Utbildningen uppmuntrade även deltagarna till kritiskhet och deras förmåga att tåla kritik förstärktes. Deltagarna upplevde även att den nya kunskapen hade ökat deras frihet i arbetet samt glädjen och det egna orket. De upplevde att den inre gnistan tänts.

På frågan om skolningen direkt haft inverkan på det vardagliga arbetet upplevde deltagarna att samtalsämnen med barnen förändrats och blivit djupare samt att de kommit

närmare barnens egna erfarenheter. I och med det här kan man dra slutsatsen att barnet blir hört på ett annat sätt än tidigare. Genom barnens erfarenheter kan den professionella få en bättre kontakt med barnets föräldrar och andra närstående. Deltagarna uttryckte även en oro över den egna uttrycksförmågans otillräcklighet eftersom de inte är proffs inom det området. Det viktiga är dock att det i arbetet med människor fås tillstånd skratt och att människor fås i rörelse samt att som professionell våga bjuda på sig själv.

”Pro Filia – Tyttöjen puolesta. Luovien työmenetelmien kehittäminen päihdeperheissä kasvavien tyttöjen kehityksen tukemiseksi” är ett projekt utfört av konstterapeuten Ritva Saarelainen i samarbete med A-klinikstiftelsen och Centret för hälsofrämjande rf under åren 1999-2001. Projektet riktades till flickor i åldern 7-14 som vuxit upp i missbrukarfamiljer för att stärka deras kreativa förmåga, självförtroende och sociala färdigheter, vilka ses som att förebygga användningen av rusmedel. Målsättningarna med projektet var att utveckla nya arbetssätt som grundar sig på metoder inom konstterapi för att stöda flickornas utveckling, producera en handbok som grundar sig på projektets erfarenheter samt skapa ett professionellt nätverk som är insatt i ämnet.

Arbetet med bilder inom konstterapi stimulerar styrkor som redan existerar. Processen kräver koncentration som är en förutsättning för förändring. Styrda sinnesbilder frigör individens känsla av kontroll och skapar utrymme för kreativ problemlösning. Då inre styrkor synliggörs kan de förvandlas till ord och meningar.

Projektet planerades till fyra enheter men förverkligades i endast tre av dem och sammanlagt deltog 20 flickor i projektet. Projektet pågick i tio veckor och grupperna samlades varje vecka i en och en halv timmes tid. Sessionerna var noggrant uppbyggda för att stärka tryggheten och gemenskaps känslan i gruppen. Trots det fanns det utrymme för flexibilitet och flickorna tvingades inte att göra sådant som de inte ville. De hade möjlighet att delta i olika former av konst så som rörelse samt bildkonst och under sessionerna fanns även utrymme för social samvaro.

Flickorna upplevde att uppgifterna var spännande eftersom de var annorlunda än i skolan. De hade lätt för att koncentrera sig på sina uppgifter och i efterhand var de tillitsful-

la och öppna att prata om sina verk och känslor inom gruppen. Alla grupper blev snabbt energiska, positiva och samarbetsvilliga samt att det skedde en klar förändring i deltagarnas beteende.

Resultaten visar att alla var nöjda med grupperna. Den goda gruppandan lyftes fram av deltagarna och de fick nya kontakter. En tillitsfull atmosfär föddes mellan deltagarna och ledarna redan från början. Många hävdade att det var lättare att rita och måla om sina känslor än att prata om dem. Uppgifter som krävde samarbete var mer omtyckta än individuellt arbete. Dessutom utvecklades deltagarnas förmåga att ta emot hjälp.

Projektet har resulterat i en handbok med namnet *”Tyttöjen taideterapia. Pro Filia - Tyttöjen puolesta”*, som detaljerat beskriver hur en flickgrupp startas och handleds. Den ger även bakgrundsinformation om tankesättet i konstterapi. Det här hindrar inte andra, än de som har konstterapiutbildning, att starta en grupp. Det som dock varmt rekommenderas är att det finns två ledare och att de skaffar konstterapiarbetshandledning.

”Maailman ihanin tyttö – The loveliest girl in the world” är ett projekt utfört av Miina Savolainen mellan åren 1998 och 2006. Hennes projekt handlar om att bli sedd och den är tillägnad de tio underbaraste flickorna. Savolainen framhäver ändå att verket inte endast berättar om dessa flickor, utan om människor överlag, eftersom alla har rätten att känna sig underbarast i det egna livet, ha rätten att vara värdefulla och älskade. Savolainens berättelse är en process som hon själv kallar för empowermentstärkande fotografi (voimauttava valokuva).

Empowermentstärkande fotografi är ett socialpedagogiskt arbetssätt som Savolainen själv utvecklat. Detta arbetssätt används förutom vid individens identitetsarbete, även i förstärkandet av familjers och arbetsplatsers växelverkan, samt vid reflektion och utveckling av individens egna tillvägagångssätt. Hon menar att deltagarna under processens gång funderar, uttrycker och bygger upp teman som för gruppen och för de enskilda deltagarna är värdefulla. De olika sätten att definiera fotografiernas betydelse inom gruppen leder till dialog. De som ämnar använda empowermentstärkande fotografi tillsammans med någon annan bör själv uppleva fotograferingsprocessen. Endast då indi-

viden förstår vilka känslor som väcks genom att stå inför kameran, möta det tagna fotografiet eller betrakta vanliga vardagsfotografier så kan denne förhålla sig ödmjukt och respektfullt till andras unika upplevelse. Ett enskilt fotografi som utåt ser neutralt ut kan innehålla en annan människas största livssorg eller glädje.

”*Maailman ihanin tyttö*” är ett fotoprojekt, vars fotografier har cirkulerat både i Finland och utomlands sedan år 2003. Fotografierna är inte tagna för att visa hurdan bild samhället har av unga på barnhem eller unga överlag, utan de är fotografier av hur den unga själv vill bli sedd och vill se på sig själv. Ännu viktigare är det faktum att de unga fått uppleva att människor ser på dem som individer, som huvudperson i den egna livsberättelsen och inte enbart som barnskyddsklienter.

År 1998 turade Savolainen på Hyvönens barnhem i Helsingfors under några års tid. Det var detta år fotoprojektet inleddes med tio unga flickor på barnhemmet. Fotografierna är tagna olika år för att dokumentera den ungas tillväxt. Parallellt med fotografierna framhävs flickornas livsberättelser och deras tunga erfarenheter, sorgen över förlusten av de egna föräldrarnas kärlek och omsorg, samt den visuella kulturen som flickorna möter varje dag. Genom fotografier och fotografering närmar man sig livsberättelser, familjeförhållanden och olika sidor och roller hos sig själv.

Miina Savolainen fungerade själv som fotograf under projektets gång. Hon menar att då hon satte sig in i rollen som fotograf kunde hon fokusera på det vackra och unika i den unga och på samma gång känna hur hon kunde ta sig igenom den ungas skyddsmur. På det viset kunde hon skapa en relation där den unga känner att fotografen inte enbart är en professionell, utan verkligen bryr sig och är intresserad av hurdan person den unga är.

Vid fotograferingstillfället sätts förmågan till tillit på spel, eftersom den unga som fotograferas inte kan se sig själv eller påverka hur fotografen presenterar denne på bild. Den unga vet inte om fotografen ser henne som god eller om denne vill avslöja något sådant, som den unga själv har svårt att acceptera i sig själv. Det är viktigt att skapa dialog mel-

lan fotografen och den som blir fotograferad för att bryta ner fotografens makt, eftersom jämlikhet är en förutsättning för empowermentstärkande fotografi.

Genom projektet ”*Maailman ihanin tyttö*” har de unga flickorna lärt sig att se mildare på sig själva, reparera spåren av de egna nedsättande attityderna och ta ansvar för det egna välståndet. Dessutom har tillit, vänskap och tålamod byggts upp under processens gång. Genom att prata om den gemensamma bakgrunden har flickorna fått uppleva gemenskap och känslan av att komma närmare samhället. Dessutom har omgivningen visat acceptans och gett projektet ett stort värde.

3.4 Innehållsanalys

En innehållsanalys används då man försöker analysera innehållet i en text. Denna analysform följer ett logiskt och enkelt tillvägagångssätt. Med hjälp av innehållsanalys får man fram det som texten framställer som relevant, vilka prioriteringar som beskrivs i texten, textens värderingar samt hur idéer hänger samman. (Denscombe 2000: 199-200)

Jacobsen (2007: 139) beskriver innehållsanalysen i fem faser. Dessa är kategorisering, fylla kategorierna med innehåll, räkna hur ofta ett tema förekommer, jämföra data genom att söka efter skillnader och likheter samt söka förklaring till skillnaderna.

Kategorisering innebär att texten delas upp i olika teman eller problemställningar för att skapa struktur i texten. Härfter går man in på de teman som hittats i texten och fyller dessa med innehåll, det vill säga ord, meningar och citat. Kategorierna behövs för att klarare kunna se om det finns likheter och skillnader i data. I och med detta kan man granska om samma tema förekommer i det insamlade materialet. (Jacobsen 2007: 139-140)

Denscombe (2000: 247) lyfter fram att vid analysen av kvalitativ data är det vanligare att söka efter vissa specifika idéer och företeelser, istället för ord, meningar och citat som Jacobsen (2007: 140) nämner.

Vi analyserar vårt material utgående ifrån kategorierna *animar*, *intervenir* och *transformar* som är den sociokulturella inspirationens kärna. Vi söker därmed efter ett bakomliggande förhållningssätt i de valda projekten, precis som Denscombe (2000: 247) lyfter fram i stycket ovan. För att kunna hitta våra valda kategorier i texten, måste vi ha en förståelse för vad dessa innebär. Därför har vi gått igenom teorin kring sociokulturell inspiration och definierat begreppen *animar*, *intervenir* och *transformar*.

Vi har gjort upp en tabell (bilaga 1) för att synliggöra vilket innehåll i projekten som hör under de olika kategorierna och samtidigt granskar vi om sociokulturell inspiration överhuvudtaget hittas i projekten. Slutligen söker vi skillnader och likheter mellan projekten utgående ifrån de valda kategorierna samt granskar de bakomliggande orsakerna.

Sedan granskar vi utgående ifrån de resultat vi fått hur delaktighet och gemenskap främjas i de valda projekten. Slutligen har vi gjort två figurer (figur 1 och figur 2) där vi sammanställt de faktorer som varit gemensamma för projekten.

3.5 Etiska överväganden

De etiska övervägandena i en litteraturöversikt bör främst göras i urvalet och presentationen av resultat. Man skall redovisa alla artiklar som ingår i litteraturöversikten och presentera alla resultat man kommer fram till, även om de inte stöder forskarens egen åsikt. (Forsberg & Wengström 2008: 77)

Jacobsen (2007: 26-27) betonar att forskaren bör sträva till att återge resultat fullständigt och placera in i sitt sammanhang, även om det inte alltid är möjligt. Dessutom är det viktigt att inte förfalska data och resultat. Han betonar även betydelsen i att forskaren

beskriver de val som gjorts under forskningsprocessen. Öppenhet är ett måste, eftersom forskningens värde först kan bedömas då valen gjorts synliga.

Under forskningsprocessen har vi strävat till att så utförligt som möjligt presentera de val vi gjort. Vi har följt de etiska övervägandena genom att utförligt presentera våra projekt och de resultat som framkommit, samt strävat till att undvika tolkningar. Det här har vi gjort genom att flera gånger gå igenom våra projekt och därmed försäkrat oss om att vår beskrivning av projekten är tillförlitlig. Styrkan med att vara två i processen har varit att vi haft möjlighet att granska riktigheten i vår text från två olika perspektiv. Vi har av etiska skäl även presenterat i vår tabell (bilaga 1) sådana resultat som inte varit relevanta för vår forskning.

Vi har valt att citera på textens ursprungliga språk, för att inte budskapet i citaten skall gå förlorad i översättningen.

4 RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS

Vi redogör för våra resultat och analyserar resultaten utgående ifrån våra två första frågeställningar som är:

- Vilka inslag av sociokulturell inspiration syns i de kreativa arbetssätten?
- Hur främjas delaktighet och gemenskap i de valda projekten?

Huvudkategorierna i vår resultatredovisning är sociokulturell inspiration samt delaktighet och gemenskap. Vi presenterar våra resultat med hjälp av en tabell (se bilaga 1) och för att förtydliga innebörden i våra resultat beskriver vi dem mer ingående i flytande text och förstärker vissa aspekter med hjälp av citat från de valda projekten. För att analysera innebörden i våra resultat ställer vi dem i relation till vår teoretiska referensram.

4.1 Sociokulturell inspiration

Vi presenterar resultaten från våra valda projekt utgående ifrån den första frågeställningen. Vi har granskat förekomsten av den sociokulturella kärnan *animar*, *intervenir* och *transformar* samt vilka inslag av dessa som syns i projekten. I analysen upprepar vi delar av vår teoretiska referensram för att tydliggöra kopplingen mellan teorin och våra resultat.

4.1.1 Animar – väcka till liv och inspirera

I samtliga projekt syns animar genom att verksamhet organiserats, kreativa projekt startats och härmed skapas möjligheter för individer att delta i dylik verksamhet. Idén till projekten har kommit från professionella genom att de sett ett behov hos barnskyddsklienter att få bearbeta känslor och erfarenheter på nya sätt. Främst i projektet *Maailman ihanin tyttö* hade deltagarna möjlighet att aktivt delta i planeringen genom hela processen. De har planerat allt från fotograferingsplatser och klädsel till roller som förverkligats. I *Räpätesä roiskuu* utgick de professionella från de ungas önskemål och intressen, genom att erbjuda sådan verksamhet som de hade önskat och därmed väcktes motivationen hos deltagarna. Framgången i projektet ligger i att man lyckats hitta en sådan verksamhetsform som stöder denna grupps kultur, det vill säga rapmusik som var ett stort intresse hos samtliga deltagare.

Följande citat stärker våra resultat med tanke på att de professionella tagit i beaktande deltagarnas önskemål och intressen:

”Nuorille haluttiin myös tarjota sitä toimintaa, mitä nuoret itse olivat toivoneet.”

”[...]biisikansion täyttäminen onkin murrosikäisten poikien keskuudessa katuuskottavampaa kuin päiväkirjan kirjoittaminen.”

Kurki (2008: 19, 23) hävdar att inspiration handlar om att väcka till liv genom att organisera verksamhet och få människor i rörelse. Det här ser vi att de professionella lyckats med i de projekt vi granskat genom att de tagit initiativ till och startat dessa projekt och lyckats få människor intresserade och med.

Frivillighet betonades starkt i alla projekt förutom *Elämänkertaketju*. Det var frivilligt för deltagarna att delta i verksamheten. I *Elämänkertaketju* betonades inte frivillighet, eftersom projektet förverkligades som en skolning för professionella och därmed var verksamheten uppbyggd på ett annat sätt. Citatet nedan ger uttryck för frivillighet och hur den professionella försökt väcka ett intresse för att delta i verksamhet utan tvång.

”Pienin erin petasin kaikille osaston lapsille ja nuorille tilaisuuden uskaltautua mukaan valokuvaprojektiin.”

Det här går även att koppla till vad Hämäläinen & Kurki (1997: 204) lyfter fram angående frivillighet som grund för att delta i verksamhet och de betonar härmed att socio-kulturell inspiration är en process som människor alltid deltar i på frivillig basis.

4.1.2 Intervenir – stöda aktivt deltagande

I de olika projekten har de professionella skapat utrymme för initiativtagande och aktivt deltagande på olika vis. Det visade sig vara viktigt att lämna utrymme för spontanitet och flexibilitet i verksamheten för att hålla inspirationen vid liv. De professionella tog i beaktande deltagarnas egna initiativ och idéer som kom under processens gång. I och med det här fördes processen framåt och deltagarna var aktivt med i utvecklingen. I följande citat synliggörs hur den professionella tar i beaktande deltagarnas initiativ samt hur spontanitet och flexibilitet behöver vara närvarande i verksamheten.

”Samalla kerralla nuoret ehdottivat että leikittäisiin sokkoa pimeässä teatteritilassa. [...]Teatteriohjaaja Merja kertoi saaneensa nimenomaan tästä nuorten ehdottamasta leikistä kimmokkeen varjoteatterin käyttämiseen työmuotona ryhmässä.”

”Etukäteen ei ole mahdollista tietää mikä sytyttää ja mikä jättää kylmäksi, mutta pitää pysähtyä siihen missä kipinä leimahtaa.”

Dessa resultat stöds av Kurki (2008: 23) som menar att professionella stöder aktivt deltagande genom att uppmärksamma och förverkliga deltagarnas initiativtagande. Genom det här stöder de professionella deltagarna till en mer självständig verksamhet och ansvarskänsla under processens gång. Hämäläinen & Kurki (1997: 204) betonar ytterligare att spontanitet, frihet och självförverkligande alltid är närvarande i processen, vilket även framkommit i våra resultat.

I fler av projekten har de professionella fungerat som igångsättare genom att aktivt delta i verksamheten för att sänka ribban för deltagarna att delta. De professionella blev härmed en del av gemenskapen. I projektet *Maailman ihanin tyttö* var jämlikhet mellan deltagarna och ledaren en viktig faktor som bidrog till att processen framskred på deltagarnas villkor. Citatet nedan lyfter fram vad professionellas egna aktiva deltagande fört med sig.

”Voi olla, että aikuisten (sekä teatteriohjaajien että tutkijoiden) itsensä alttiiksi laittaminen madalsi nuortenkin kynnystä heittäytyä ja irrotella aikuisten järjestämässä toiminnassa.”

Kurki (2008: 81,83) lyfter fram inspiratörens roll som igångsättare av sociala processer genom att fungera som ett exempel för andra. Centralt är att kunna ”leda utan att leda”, vilket innebär att kunna sporra och väcka utan att bestämma. Viktigt som inspiratör är att vara lyhörd för andras initiativtagande. Kurkis (2008: 81, 83) resonemang går att koppla till de resultat vi fått kring ledarens roll i verksamheten.

I projektet *Räpätessä roiskuu* var det viktigt att deltagarnas känslor och erfarenheter orensurerat fick komma fram i form av lyrik. Allt accepterades och togs emot vilket skapade ett fritt utrymme som sporrade till aktivt deltagande. En trygg atmosfär bidrog till att deltagarna vågade uttrycka sina innersta känslor och tankar. Det här går att koppla till vad Hämäläinen & Kurki (1997: 204) betonar vad gäller frihet och självförverkligande som centrala faktorer i processen och detta syns även i följande citat:

”[...]ettei poikien tekstejä sensuroida, vaan kaikki otetaan vastaan ilman arvottamista ja moralisointia. Lähtökohtana oli että projektissa purkautuva materiaali on nuoren omaa tunneilmaisua ja sellaisenaan avokasta ja hyväksyttävää.”

I *Maailman ihanin tyttö* användes fotografier till att stöda dialog inom gruppen. På det här viset uppstod en gemensam förståelse. Enligt Kurki (2008: 14) är dialog centralt i den sociokulturella inspirationen. Hämäläinen & Kurki (1997: 205) menar att inspirationen bör hjälpa människor att hitta olika kanaler för växelverkan och gemensam förståelse. För att förtydliga sambandet mellan teorin vi här beskriver och projektet *Maailman ihanin tyttö* så betraktar vi fotografierna som kanalen för växelverkan och gemensam förståelse. I samtliga projekt som vi granskat stöder de professionella deltagarna till dialog och växelverkan genom olika kreativa arbetssätt, så som musik, drama och bildkonst.

I projektet *Pro Filia* kom *intervenir* inte lika starkt fram som i de övriga projekten, eftersom verksamheten i det här projektet var mer strukturerat uppbyggt och följde ett detaljerat schema. Här stödde dock de professionella deltagarna till aktivt deltagande genom att skapa utrymme för självförverkligande. Det här gjordes genom att deltagarna hade möjlighet att utgående ifrån sina känslor använda sådant material som lämpade sig för den enskilda individens skapandeprocess.

4.1.3 Transformar – uppnå social förändring

I samtliga projekt har det skett en förändring både hos individerna samt grupperna under processens gång. Dessutom har denna förändring i vissa projekt kunnat tillämpas i större sammanhang och på andra livsområden. I och med att individerna blev mer aktiva och gruppen självständigare fick ledarna en mindre roll. Den beskrivna förändringen syns även i följande citat och förstärks av vad Kurki (2008: 24) lyfter fram om att förändring från passiv till mer aktiv och deltagande individ under processens gång är ett centralt mål för sociokulturell inspiration.

”Ryhmälle oli syksyn kuluessa rakentunut vähitellen oma teatterin tekemisen tapa. Tekemisestä oli tullut sitoutuneempaa ja keskittyneempää.”

”[...]Ryhmässä oli alkanut näkyä tekemisen rutiini.”

Resultaten visar att det under processens gång även skett en förändring i ledarens roll från att aktivt medverka till att kunna ta ett steg tillbaka då gruppen blivit självständigare. Kurki (2008: 81) menar att inspiratören bör vara nyttig men inte nödvändig vilket vi kopplar till den förändring i ledarens roll vi beskrivit ovan. I och med att deltagarna i projekten blir mer aktiva, så blir ledarens roll mindre och ledaren är inte lika nödvändig längre i processens utveckling.

I projektet *Maailman ihanin tyttö* fokuserades det mer på förändringar hos individen. Här lyftes fram deltagarnas empowerment, välmående, stolthet, tillit och övervinnande av rädslor. Genom processens gång skapades tillit mellan fotografen och deltagaren, som gjorde att deltagarna vågade öppna upp och visa sitt sanna jag. Genom de tagna fotografierna växte stolthet fram och deltagarna började se på sig själva med nya ögon. Genom att deltagarna accepterade de egna självporträtten innebär det att de indirekt också accepterar sig själva, vilket även lyfts fram i citatet nedan.

”Omakuvan hyväksyminen on itsen hyväksymisen metafora.”

Förändringar som framkom i grupperna i samtliga projekt var uppkomsten av gemenskap och delaktighet. Det här är en förändring som även Kurki (2008: 14) betonar som central i sociokulturell inspiration.

I projektet *Räpätessä roiskuu* betonades att deltagarnas respekt för varandra växte fram, samt glädjen att göra och lära sig nya saker. Då deltagarna fått utlopp för sin aggression kunde de komma i kontakt med djupare känslor, som även följande citat ger uttryck för.

”Aggression purku raivasi tilaa vähitellen myös muiden tunteiden esiintuloon. [...]”

Våra resultat visar att respekt har vuxit fram mellan deltagarna och detta stöds även av Hämäläinen & Kurki (1997: 205) som menar att tanken med sociokulturell inspiration är att uppnå människorelationer som grundar sig på ömsesidig respekt.

I projektet *Elämäkertaketju* växte inspiration fram hos de professionella som deltog i skolningen. Inspirationen har de sedan kunnat använda i arbetet med sina klienter. Deltagarnas medvetenhet i arbetet har vuxit fram i och med att de fått nya metoder och kunskap att tillämpa i arbetet. Kreativiteten stärktes också under processen. Under processens gång fick deltagarna en ökad förståelse för sig själva, vilket bidrog till att de mer empatiskt kunde bemöta sina klienter samt stöda till djupare diskussioner och skapa en förståelse för klienternas erfarenheter.

Kurki (2008: 14, 80, 97) poängterar att en inspiratör inte kan inspirera andra utan att själv vara inspirerad. Kreativitet är centralt i processen och genom att stärka den egna medvetenheten kan föränderlig verksamhet fås till stånd. Härmed kan vi koppla *Elämäkertaketju* till Kurkis (2008: 14, 80, 97) resonemang eftersom de professionellas inspiration vuxit fram genom den nya kunskapen de fått. Denna kunskap och inspiration har de sedan kunnat använda i sitt arbete för att utveckla föränderlig verksamhet för sina klienter.

De förändringar som framkom i projektet *Pro Filia* var tillit och öppenhet inom gruppen, samt att samarbetsförmågan utvecklades. Det bildades vänskapsrelationer inom

gruppen och en deltagare lyfte specifikt fram att denne lärt sig att diskutera med andra. Det här stöds av Kurki (2008: 11) som menar att det är viktigt att frigöra social kommunikation samt stärka värme och närhet i människorelationer.

I projekten *Räpätessä roiskuu* och *Maaailman ihanin tyttö* skedde det även en förändring i större skala. I projektet *Maaailman ihanin tyttö* utvecklades en känsla av gemenskap på samhällelig nivå hos deltagarna genom att de fick positiv respons för projektet och därmed fick uppleva att de accepterades av samhället. Vi vill härmed belysa att det inte enbart handlar om gemenskap i de olika grupperna inom projekten, utan även handlar om gemenskap i större bemärkelser. I *Räpätessä roiskuu* utvecklades konkreta färdigheter som deltagarna kunde dra nytta av på andra livsområden, så som målmedvetet och systematiskt tänkande. Dessutom utvecklades förmågan att planera inför framtiden. Främst i *Räpätessä roiskuu* växte deltagarnas vilja till förändring fram. Citaten belyser den förändring som vuxit fram och som deltagarna haft nytta av på andra livsområden.

”Tavoitteellinen ja suunnitelmallinen työskentely oli siirrettävissä myös muuhun arkeen.”

”Itsessä syntynyt halu muutokseen ja omalla toiminnalla aikaan saatu voimaantumisen kokemus jäseniä nuorten elämää hyvällä tavalla uudelleen.”

Hämäläinen & Kurki (1997: 205) lyfter även fram att verksamhetens övergripande mål är att förbättra människors livskvalitet. Vi drar paralleller från Hämäläinens och Kurkis resonemang till de förändringar som skett både på grupp- och individnivå eftersom dessa bidrog till att förbättra livskvaliteten för samtliga deltagare i projekten.

Delaktighet och gemenskap har framkommit i våra resultat och det var betydelsefullt för deltagarna att uppleva tillhörighet. Betydelsen av att få höra hemma någonstans är även något som Hämäläinen & Kurki (1997: 205) lyfter fram.

4.2 Delaktighet och gemenskap

Utgående ifrån den andra frågeställningen granskar vi hur delaktighet och gemenskap främjas i de valda projekten och kopplar resultaten till vår teori.

Delaktighet och gemenskap syns i samtliga projekt, men dock på olika nivåer. I projektet *Sytytin* och *Räpätesä roiskuu* har det bildats en gemenskap i gruppen. Projektet har utförts i grupper och därmed har det skapats en förutsättning för att gemenskap skall kunna växa fram. Deltagarna har fått stöd till att vara aktiva och blivit uppmuntrade till att tillsammans föra processen vidare. Genom att skapa fritt utrymme för initiativtagande har det getts en möjlighet för deltagarna att våga komma fram och uttrycka sig på nya sätt. Deltagarna har blivit hörda och sedda i och med att deras initiativ och idéer har förverkligats, vilket främjar uppkomsten av delaktighet. Genom att det hittats nya sätt att uttrycka sig på har deltagarna kunnat bearbeta erfarenheter och känslor för att sedan skapa sig en förståelse för varandra.

I samtliga projekt som vi granskat har verksamhet utförts i grupp och målet med verksamheten har varit att uppnå förändring i individernas liv. Kurki (2008: 129-130) pratar om äkta gemenskap och att en förutsättning för att uppnå gemenskap är att verksamhet sker tillsammans med andra människor samt att det finns en gemensam strävan till att uppnå en bättre vardag. I verksamheten förs individerna samman för ett specifikt ändamål och tanken är att genom verksamhet uppnå bestående förändring.

Frivillighet var starkt närvarande i projekten under hela processens gång och deltagarnas egna initiativ stöddes. Det här kopplar vi till vad Madsen (2001: 70-71) lyfter fram om att den sociala verksamheten bör vara fri från makt, hot och tvång samt att individens egen vilja är central.

I projektet *Pro Filia* synliggörs delaktighet och gemenskap genom att vänskap uppstår mellan deltagarna. Under processens gång har delaktigheten stärkts genom olika övningar och lekar samt gemensamt mellanmål vilket bidragit till att vänskap vuxit fram

mellan deltagarna. Utgående ifrån vårt resultat gör vi en koppling till Oranen (2008: 9) som menar att delaktighet byggs upp av ömsesidig växelverkan vilket förutsätter att individerna tar hänsyn till varandra och aktivt medverkar i gemenskapen.

En viktig faktor i främjandet av delaktighet har varit att deltagarna i samtliga projekt har getts möjlighet att uttrycka sig kreativt genom drama, musik, fotografier och bildkonst. Samtidigt som dessa ger möjligheter för deltagarna att bli hörda och sedda, så ger de även ett skydd och trygghet.

I *Maailman ihanin tyttö* kommer delaktighet och gemenskap till synes i en större kontext. I och med en offentlig acceptans upplevde deltagarna delaktighet. Projektet resulterade i en utställning som fick stor synlighet i media och de vann priser. Härmed fick projektet mycket positiv respons och deltagarna blev delaktiga i en samhällelig diskussion kring människans värde. I och med den positiva responsen upplevde flickorna att stämpeln de burit som barnskyddsklienter suddats ut vilket hjälpte dem att övervinna sina rädslor gentemot främmande människor. Genom de tagna fotografierna i *Maailman ihanin tyttö* har deltagarna blivit sedda och hörda, samt fått möjlighet att bearbeta känslor och erfarenheter, vilket stöder delaktighet.

I alla projekt har deltagarna blivit hörda och sedda genom att de haft möjlighet att uttrycka sig på andra sätt än enbart genom ord. De kreativa arbetssätten visade sig vara trygga verktyg för att komma i kontakt med sina känslor samt erfarenheter och kunna dela dem med andra. Främst i *Maailman ihanin tyttö* skapades en förståelse för flickorna på samhällelig nivå och flickorna fick uppleva att de accepterades vilket gav dem en känsla av delaktighet i samhället.

Våra resultat visar att deltagarna i samtliga projekt blivit hörda och sedda. Muukkonen (2009: 140) lyfter fram delaktighet ur ett barnskyddsperspektiv och menar att delaktighet i denna kontext handlar om att bli hörd och sedd genom att få berätta sin historia och kunna påverka beslut som berör det egna livet. I och med det här skapas förståelse och individerna lär sig att kommunicera med varandra.

I projektet *Elämänkertaketju* är delaktighet och gemenskap inte direkt centralt men skolningen som de professionella fått kan indirekt påverka klienternas känsla av delaktighet. Skolningen gav de professionella ett verktyg för att nå djupare förståelse för klienternas erfarenheter genom att det kreativa arbetssättet stöder klienterna att bli hörda och sedda.

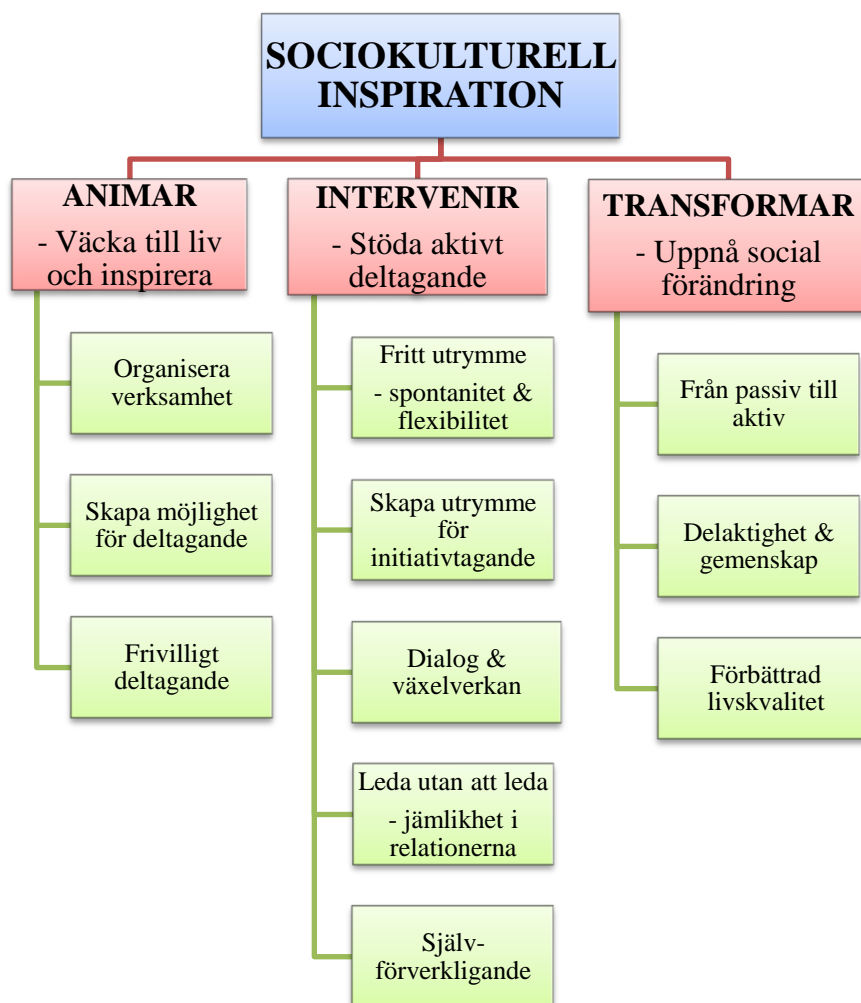
4.3 Sammanfattning av resultat

Sammanfattningsvis har vi gjort två figurer där vi synliggör det mest centrala i våra resultat och lyfter fram de faktorer som varit gemensamma i de projekt vi granskat, samt hur dessa faktorer är kopplade till varandra. De faktorer vi tar fasta på i figurerna har varit mer eller mindre synliga och viktiga i samtliga projekt. Tanken är att genom figurerna konkretisera och klargöra resultaten, för att ge en bild av vad sociokulturell inspiration, samt delaktighet och gemenskap innebär i praktiken.

I figur 1 redogör vi för vilka inslag av sociokulturell inspiration som varit synliga i de valda projekten. Vi har sökt efter likheter och skillnader i projekten och tagit fasta på de faktorer som varit gemensamma för samtliga projekt. Vi kan konstatera att den sociokulturella inspirationen som förhållningssätt är närvarande i projekten. Den största skillnaden mellan projekten har visat sig vara i stöddandet av deltagande, det vill säga i kategorin *intervenir*. Där har skapandet av fritt utrymme och stöddandet till initiativtagande varit begränsat, främst i projektet *Pro Filia*, eftersom verksamheten i detta projekt var väldigt strukturerat uppbyggd.

Under kategorierna *animar*, *intervenir* och *transformar* har vi tagit upp faktorer som beskriver vad dessa kategorier innebär i praktiken, samt vad som är centralt i verksamheten då den professionella vill arbeta utgående ifrån det sociokulturella förhållningssättet. Under *animar* framkom organisera verksamhet, skapa möjlighet för deltagande och frivilligt deltagande som centrala faktorer. Centrala faktorer under *intervenir* är fritt utrymme där spontanitet och flexibilitet är i fokus, skapa utrymme för initiativtagande,

dialog och växelverkan, leda utan att leda där det strävas till jämlikhet i relationerna samt självförverkligande. I *transformar* är förändring från passiv till aktiv gemensam för samtliga projekt, samt delaktighet och gemenskap och en förbättrad livskvalitet.

Figur 1. Inslag av sociokulturell inspiration i verksamhet

I figuren (figur 1) har vi tydligt velat klargöra vad som hör under vilken kategori och därför har vi ställt upp figuren på det här sättet. Vi har även velat ge läsaren en uppfattning om vad den sociokulturella kärnan handlar om i praktiken. Dock är det viktigt att vara medveten om att sociokulturell inspiration är en process där de faktorer vi lyfter fram under *animar*, *intervenir* och *transformar* ständigt är närvarande och går in i varandra. I och med att inspirationen hålls vid liv under hela processen skapas förutsättningar för ett aktivt deltagande där förändring uppnås stegvis under processens gång.

I figur 2 lyfter vi fram vilka faktorer i de valda projekten som främjar delaktighet och gemenskap. De faktorer vi tar upp är gemensamma för de projekt vi granskat och har bidragit till att stöda uppkomsten av delaktighet och gemenskap. Gruppverksamhet är en förutsättning för att delaktighet och gemenskap skall kunna uppstå. De faktorer i verksamheten som främjar delaktighet och gemenskap är att deltagarna får stöd till aktivt deltagande, individerna blir hörda och sedda, deltagandet är frivilligt, dialog och växelverkan eftersträvas och förståelse för varandra skapas. Många av dessa faktorer är centrala inom sociokulturell inspiration och vi har även tagit fasta på dessa i figur 1. Gemenskap är ett centralt mål för sociokulturell inspiration och våra resultat visar att kopplingen mellan sociokulturell inspiration och delaktighet och gemenskap är tydlig.

Figur 2. Faktorer som främjar delaktighet och gemenskap

5 REKOMMENDATIONER FÖR UTVECKLING AV VERKSAMHET INOM BARNSKYDDET

Vi har valt att göra en broschyr (se bilaga 2) till vår uppdragsgivare med rekommendationer för utveckling av deras verksamhet där vi lyfter fram de mest väsentliga delarna av vårt arbete. Vi har synliggjort det mest centrala i våra resultat på ett konkret sätt för att det skall vara lättare att förverkliga verksamhet utgående ifrån det sociokulturella perspektivet, där målet är att uppnå delaktighet och gemenskap.

I broschyren använder vi ett mera vardagligt språk för att texten skall vara enkel att läsa. Dock så använder vi teoretiska termer till en del men vi utgår ifrån att läsarna har en viss förkunskap inom ämnet eftersom de har erfarenhet av barnskyddsarbete och en utbildning inom social- och hälsovården. De teoretiska termer vi använder är sociokulturell inspiration samt delaktighet och gemenskap. Dessa förklarar vi kortfattat för att det skall vara lätt för läsaren att ta till sig kunskapen. Dessutom anser vi att det är viktigt att lyfta fram dessa termer eftersom de är centrala och viktiga i vårt arbete och innebörden skulle gå förlorad utan dem. Här efter följer en beskrivning av vad vi tar upp i broschyren.

I vårt arbete är syftet att främja barns delaktighet och gemenskap inom familjen, men vi har valt att istället tala om grupper överlag i broschyren eftersom kontexten inte behöver vara familjen och därmed kan broschyrens innehåll tillämpas på andra grupper än familjen. Nyttan med broschyren blir härmed större för vår uppdragsgivare.

Vi har valt att skriva ett inledande förord i broschyren där vi presenterar att vårt examensarbete ligger som grund för broschyren. Med hänvisning till Taskinens (2007: 16) tillämpningsguide av barnskyddslagen (417/2007) tar vi upp barnets rätt att bli hört och vara delaktigt. Vi nämner även att det fortfarande finns brister i barns delaktighet inom barnskyddet, vilket Väliavaara (2004: 10) hävdar. Det här tar vi upp för att motivera varför det vi lyfter fram i vårt arbete är viktigt och aktuellt. Det vi ger vår uppdragsgivare i och med broschyren är rekommendationer för hur de kan utveckla sin verksamhet för att stöda barns delaktighet och gemenskap.

Till följande går vi djupare in på vad vi tagit upp som huvudteman i vår broschyr och kopplar broschyrens innehåll till teoretiska referensramen samt våra resultat.

5.1 Delaktighet och gemenskap som mål för verksamhet

Inledningsvis beskriver vi kort vad delaktighet och gemenskap innebär för att läsaren skall få en förståelse för begreppen. Utgående från Oranen (2008: 9) lyfter vi fram att delaktighet innebär att individen tillhör och kan påverka en gemenskap. Delaktigheten byggs upp av ömsesidig växelverkan som förutsätter att individerna tar hänsyn till varandra och aktivt medverkar i gemenskapen.

Med hjälp av figuren (figur 2) som vi skapat utgående ifrån våra resultat tar vi upp vilka faktorer i verksamheten som stöder uppkomsten av delaktighet och gemenskap. Härmed vill vi på ett konkret sätt synliggöra för läsaren vad som är viktigt i främjandet av delaktighet och gemenskap. Vi går punkt för punkt kort igenom de centrala faktorerna för att klargöra innehållet i figuren (figur 2). De faktorer vi lyfter fram utgående ifrån våra resultat är stöd till aktivt deltagande, bli hörd och sedd, frivillighet, dialog och växelverkan samt skapa förståelse för varandra. Vi betonar även att verksamheten måste ske i grupp för att det överhuvudtaget skall kunna skapas förutsättningar för delaktighet och gemenskap.

Delaktighet och gemenskap är centralt att ta upp i vår broschyr eftersom det är målet med verksamheten och vi vill ge en insikt åt vår uppdragsgivare hur detta mål kan uppnås.

5.2 Rekommendationer för förverkligande av verksamhet

Under denna rubrik går vi in på sociokulturell inspiration som grund för verksamheten. Vi lyfter fram utmaningen som de professionella står inför då de skall inspirera gruppen till deltagande i verksamhet på frivillig basis. Vi synliggör det sociokulturella förhållningssättet med hjälp av figuren (figur 1) som vi skapat utgående ifrån våra resultat. Vi har valt att ta bort begreppen *animar*, *intervenir* och *transformar* för att dessa är teoretiska begrepp som inte säger så mycket för läsaren av broschyren och vår tanke är härmed att förenkla figurens innehåll. Dessutom betonar vi att sociokulturell verksamhet alltid är en process där de olika faktorerna är närvarande under hela processen och den förändring som sker, sker stegvis.

I broschyren lyfter vi fram den sociokulturella kärnan som är väcka till liv och inspirera, stöda aktivt deltagande samt uppnå social förändring. Vi beskriver kort vad kärnan innebär på ett mera praktiskt plan.

5.2.1 Väcka till liv och inspirera

Utgående ifrån figuren (figur 1) beskriver vi vad väcka till och inspirera handlar om i praktiken. Härmed går vi in på faktorerna organisera verksamhet, skapa möjlighet för deltagande och frivilligt deltagande.

Utgående ifrån vad Kurki (2008: 19, 23) hävdar om att inspiration handlar om att organisera verksamhet och få människor i rörelse samt vad våra resultat visat lyfter vi fram att det är på den professionellas ansvar att organisera gruppverksamhet som lämpar sig för gruppen i fråga genom att ta i beaktande behov och intressen. Det här skapar möjligheter för individen att delta i verksamhet vilket är den andra faktorn vi lyfter fram och beskriver i broschyren.

Hämäläinen & Kurki (1997: 204) betonar att sociokulturell inspiration är en process som människor alltid deltar i på frivillig basis. Utgående ifrån det här lyfter vi även i broschyren fram vikten med frivilligt deltagande. Frivillighet är även en central faktor i våra resultat.

5.2.2 Stöda aktivt deltagande

I figuren (figur 1) lyfter vi fram de centrala faktorerna i verksamheten som stöder aktivt deltagande. Dessa är fritt utrymme, skapa utrymme för initiativtagande, dialog och växelverkan, leda utan att leda samt självförverkligande. De här faktorerna är faktorer som framkommit ur våra resultat.

I broschyren lyfter vi fram att den professionella skapar fritt utrymme genom att spontanitet och flexibilitet är närvarande i verksamheten. Här utgår vi ifrån Hämäläinen & Kurki (1997: 204), som betonar frihet och spontanitet i verksamheten. Med tanke på deltagarnas initiativtagande lyfter vi fram vikten i att den professionella är lyhörd för vad deltagarna för fram. Det vi tagit upp i broschyren stöds av Kurkis (2008: 23) resonemang om att de professionella stöder aktivt deltagande genom att uppmärksamma och förverkliga deltagarnas initiativtagande.

Dialog och växelverkan är centrala faktorer i verksamheten och vi lyfter fram den professionellas ansvar att stöda uppkomsten av dialog och växelverkan genom olika kanaler. Vi nämner musik, bildkonst och drama som alternativa verktyg och kanaler eftersom dessa även är centrala i vår teoretiska referensram. Hämäläinen & Kurki (1997: 205) menar att inspiratören bör hjälpa människor att hitta olika kanaler för växelverkan och gemensam förståelse, vilket stöder det vi i broschyren tagit upp kring dialog och växelverkan. Kurki (2008: 14) lyfter även fram dialogens betydelse i sociokulturell inspiration.

I broschyren tar vi upp professionellas roll som ledare och att den professionella behöver ha förmåga att leda utan att leda för att jämlika relationer skall kunna uppstå och för att gruppen tillsammans skall kunna föra processen framåt. Kurki (2008: 83) menar att "leda utan att leda" handlar om att kunna sporra och väcka utan att bestämma och här drar vi paralleller till jämlika relationer där gruppen aktivt är med och utvecklar verksamheten.

Den sista faktorn i figuren (figur 1) är självförverkligande och vi lyfter fram att den professionellas uppgift är att skapa utrymme för deltagarna att uttrycka sig fritt. För att detta skall vara möjligt krävs en trygg och accepterande atmosfär. Hämäläinen & Kurki (1997: 204) betonar också självförverkligande som en viktig faktor i processen och dessutom visar våra resultat att trygghet och acceptans är viktigt med tanke på självförverkligande.

5.2.3 Uppnå social förändring

I broschyren har vi tagit upp de förändringar som sker på individ- och gruppnivå genom att den professionella tar i beaktande de tidigare faktorerna under kategorierna att väcka till liv och inspirera samt stöda till aktivt deltagande. De faktorer som framkommit i våra resultat är en förändring från passiv till aktiv, uppkomsten av delaktighet och gemenskap och en förbättrad livskvalitet.

De förändringar vi lyfter fram stöds även av vår teoretiska referensram. Hämäläinen & Kurki (1997: 205) menar att verksamhetens övergripande mål är att förbättra människors livskvalitet. Kurki (2008: 14, 24) lyfter även fram att målet för sociokulturell inspiration är att uppnå förändring från en passiv till mer aktiv och deltagande individ under processens gång samt betonar gemenskap.

Härmed har vi kopplat vår teori, samt våra resultat till de rekommendationer vi ger vår uppdragsgivare och hänvisar till vårt fullständiga arbete för att de skall få en djupare insikt i ämnet.

6 DISKUSSION

I diskussionskapitlet reflekterar vi över resultaten i vårt arbete utgående ifrån arbetets syfte och teoretiska referensram. Vi kommer även att diskutera kring vårt metodval, det vill säga hur vi utfört vår studie och hur metoden har fungerat. Till slut ger vi förslag för fortsatt forskning.

6.1 Resultatdiskussion

Syftet med vårt arbete var att lyfta fram kreativa arbetssätt som kan användas med familjer inom barnskyddet för att skapa möjligheter för barnet att uppnå en känsla av delaktighet och gemenskap i sin familj. Sociokulturell inspiration har fungerat som grund för vårt arbete och är ett förhållningssätt som den professionella arbetar utgående ifrån. Tanken har varit att inspirera till kreativ verksamhet där den professionella för samman barnet och dess familj. Ytterligare har vi velat utveckla uppdragsgivarens verksamhet.

Vi anser att vårt syfte uppnåtts och att våra frågeställningar besvarats eftersom vi hittat inslag av sociokulturell inspiration i de valda projekten där kreativ verksamhet var central. Dessutom visar våra resultat att delaktighet och gemenskap uppnåtts i projekten vilket även vi haft som syfte att uppnå med de kreativa arbetssätten. De resultat som vi fått visar att det är möjligt att uppnå delaktighet och gemenskap inom grupper då den professionella arbetar utgående ifrån det sociokulturella förhållningssättet. De kreativa arbetssätten visade sig vara ett fungerande verktyg i denna kontext. Vårt syfte var även

att utveckla uppdragsgivarens verksamhet vilket vi möjliggjort genom att vi skapat en broschyr med rekommendationer för utveckling av verksamhet.

Vi upplever att vår broschyr är lättläst och förståelig för läsare utan förkunskap i ämnet. Vår tanke var att lyfta fram på en konkret nivå de delar av vårt arbete som är till mest nytta för vår uppdragsgivare i utvecklandet av sin verksamhet och vi anser att vi lyckades med detta. Dock anser vi att vi hade kunnat göra mer av broschyren med tanke på både design och bearbetning av broschyrens innehåll, men tyvärr uppkom idén om att göra en broschyr sent i vår skrivprocess och därmed hade vi tidsbrist.

Vidare har vi kunnat göra en koppling mellan frågeställningarna genom att vi lyft fram hur sociokulturell inspiration, kreativa arbetssätt, samt delaktighet och gemenskap hänger ihop. Då vi analyserade våra resultat lade vi märke till att vår teoretiska referensram kunde tillämpas på de resultat som framkommit i arbetet. Teorin kring sociokulturell inspiration kändes abstrakt till en början, men i resultatanalysen kunde vi identifiera de sociokulturella inslagen i projekten och lyfta fram mer konkreta faktorer på vad det sociokulturella förhållningssättet i praktiken innebär. Vi upplevde begreppen *animar*, *intervenir* och *transformar* som svåra att dra en gräns emellan vilket är förståeligt eftersom sociokulturell inspiration är en process där de alla är närvarande och sker parallellt under processens gång och stegvis stöder till att förändring uppnås. Det som vi tagit upp om delaktighet och gemenskap i vår teoretiska referensram var relevant och gick att koppla till de resultat vi fick.

Vi anser att värdet i våra resultat är att vi lyckats med att konkretisera våra övergripande teorier och fått resultat som stöder vårt syfte, vilket har en stor nytta för vår uppdragsgivare för att de skall kunna utveckla sin verksamhet.

6.2 Metoddiskussion

Vi har gjort en litteraturstudie. Vi anser att detta var ett bra metodval, eftersom vi hade lite kunskap om ämnet och därmed gav en litteraturstudie möjlighet att få en djupare förståelse och ökad kunskap. Dessutom upplever vi att vårt metodval var rätt för att ämnet vi valt att studera är aktuellt i Finland för tillfället. Dock kändes litteratursökningen svår, eftersom vi hade problem med att hitta tidigare forskning. Det här resulterade i att vi hade ett begränsat material att utgå ifrån. De projekt vi granskade är alla utförda i Finland vilket gör att de resultat vi fått grundar sig på ett smalt urval och utesluter internationell forskning. Vi sökte efter internationell forskning, i synnerhet nordisk, men sökningen gav tyvärr inga resultat. Detta är synd eftersom internationell forskning skulle ha gett en större bredd och ökat trovärdigheten i våra resultat samt gett ett djup i vårt examensarbete.

Vi valde att göra en innehållsanalys, som visade sig vara ett bra val. Genom innehållsanalysen fick vi fram sådana resultat som stödde både vårt syfte och vår teoretiska referensram. Innehållsanalysen gav svar på de frågor som vi var ute efter. Svårigheterna låg dock i resultatredovisningen och analysen kring sociokulturell inspiration, eftersom det visade sig vara svårt att skilja mellan de olika komponenterna i den sociokulturella kärnan. Vi lyckades trots allt att ställa upp gränser mellan komponenterna och fick resultat.

I kvalitativ forskning är forskarens jag en integrerad del av forskningen och tillförlitlighet i detta sammanhang handlar om huruvida någon annan kan utföra forskningen och uppnå samma resultat samt dra samma slutsatser. Det här är ett komplext resonemang som det inte finns något absolut svar till men genom att motivera de val som görs under processen samt lyfta fram de resonemang som lett till valen så möjliggör man för andra att utföra forskningen och uppnå samma resultat. (Denscombe 2000: 250)

Vi har försökt så utförligt som möjligt skriva ut och motivera de val vi gjort under processen för att göra den röda tråden synlig för läsaren och därmed försäkra oss om tillförlitligheten i vårt arbete. I analysfasen har vi varit tvungna att tolka utgående ifrån vår teoretiska referensram och varit medvetna om risken i tolkandet, men eftersom vi varit

två skribenter har vi kunnat reflektera över saker tillsammans, motivera valen för varandra och härmed kunnat undvika att tolka allt för mycket. Vi anser härmed att det inte är omöjligt för andra att uppnå liknande resultat som vi.

6.3 Arbetslivsrelevans och förslag till fortsatta studier

Vi hoppas att vår uppdragsgivare, Villa Familia, kommer att ha nytta av vårt arbete och att de skall kunna utveckla sin verksamhet utgående ifrån arbetet och broschyren. Vi har valt att avgränsa till barnskyddsklienter, samt delaktighet och gemenskap inom familjer, men vi anser att den kunskap vi lyfter fram även går att tillämpas i andra kontexter med andra klientgrupper. Exempelvis så ser vi inga hinder för att denna kunskap kunde användas för att skapa delaktighet och gemenskap mellan barn och unga som bor på barnskyddsenheter eller i en helt annan kontext, så som inom äldreomsorgen.

Det skulle vara intressant att följa upp hurudan utveckling som skett i verksamheten, samt inom familjer, och vilka förändringar som uppnåtts med tanke på klienternas livskvalitet på uppdragsgivarens enhet. Det här skulle kunna göras genom att observera och utvärdera deras verksamhet eller intervjua klienter och/eller personal.

Ett annat förslag skulle vara att planera och förverkliga ett liknande projekt som de projekt vi granskat i vårt arbete, eftersom vi upplever att projekten hade ett stort värde i klienternas liv. Liknande projekt borde utföras mer inom barnskyddet.

KÄLLOR

Bardy, M. & Barkman, J. 2001, Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001): 3, s. 199-210

Denscombe, M. 2000, *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur, 292 s.

Forsberg, C. & Wengström, Y. 2008, *Att göra systematiska litteraturstudier. Värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. Stockholm: Natur & Kultur, 215 s.

Friberg, F. 2006, Tankeprocessen under examensarbetet. Friberg, F [red.] *Dags för uppsats – Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Lund: Studentlitteratur. s.27-36

Friberg, F. 2006, Att göra en litteraturöversikt. Friberg, F. [red.] *Dags för uppsats – Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Lund: Studentlitteratur. s. 115-124

Halkola, U. 2009, Valokuvaterapian teoreettisia perusteita hahmottamassa. Halkola, U., Mannermaa, L., Koffert, T. & Koulu, L. [red.] *Valokuvan terapeutinen voima*. Helsinki: Duodecim, s. 49-74.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997, *Sosiaalipedagogiikka*. Porvoo: WSOY, 254 s.

Jacobsen, D. I. 2007, *Förståelse, beskrivning och förklaring. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur, 316 s.

Kainulainen, J. 2008, *Sosiaalista toimintaa, kulttuuria ja kasvamista – Sosiokulttuurinen innostaminen perhekuntoutustyössä*. Kuopion yliopisto: Pro gradu-avhandling, 103 s.

Keränen, E. 2001, Luovuus ja toiminnallisuus sosiaalialan työssä. Keränen, E., Nissinen, P., Saarnio, T. & Salminen, M. [red.] *Sosiaalialan työn uudet ulottuvuudet*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, s. 105-131.

Kurki, L. 2008, *Sosiokulttuurinen innostaminen*. Tampere: Vastapaino, 188 s.

Känkänen, P. 2006, Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Juva: PS-kustannus, s. 129-148

Känkänen, P. & Rainio, A. P. 2010, Suojassa, mutta näkyvissä – taidelähtöinen toiminta osallisuuden rakentajana lastensuojelussa. *Nuorisotutkimus 4/2010*, s. 4-20.

Luterkort, B. 1999, *Barn i bildterapi. Att berätta om det svåra i bilder och videosagor*. Stockholm: Prisma. 141 s.

Madsen, B. 2001, *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur. 244 s.

Madsen, B. 2006, *Socialpedagogik. Integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur. 301 s.

Muukkonen, T. 2009, Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Bardy, M. [red.] *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, s. 133-143

Nietosvuori, L. 2008, Luovat ja toiminnalliset menetelmät sosionomin työssä. Viinamäki, L. [red.] *14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä*. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Tillgänglig:

http://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Hakutoimisto/Kev%C3%A4t_2011_NUKO/sote/Viinamaki_A_2_2008.pdf Hämtad: 30.9.2012

Oranen, M. 2008, *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Helsinki: Ensi – ja turvakotien liitto ry. 56 s. Tillgänglig:

<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/1911491/mit%C3%A4+mielt%C3%A4!+raporttiCS3.pdf> Hämtad: 6.10.2012

Saarelainen, R. 2001, *Pro Filia – tyttöjen puolesta. Luovien työmenetelmien kehittäminen päihdeperheissä kasvavien tyttöjen kehityksen tukemiseksi*. Projektin loppuraportti. Helsinki: A-klinikkasäätiö. 18 s.

Savolainen, M. 2008, *Maailman ihanin tyttö – The loveliest girl in the world*. Helsinki: Blink Entertainment Oy.

Savolainen, M. *Maailman ihanin tyttö. Voimauttava valokuva*. Tillgänglig:

<http://www.voimauttavavalokuva.net/index.htm> Hämtad: 28.10.2012

Taskinen, S. 2007, *Barnskyddslag (417/2007). Tillämpningsguide*. Stakes. 134 s.

Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2002, *Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosi-aali – ja terveystalalla*. Helsinki: WSOY. 359 s.

Välivaara, C. 2004, *Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun*. Jyväskylä: Pesäpuu ry. 78 s.

BILAGOR

Bilaga 1. Presentation av resultat

Projekt	Animar	Intervenir	Transformar
1. Sytytin	Organisera verksamhet, verksamheten utgår ifrån gruppens behov, frivillighet	Skapa utrymme för initiativtagande, ledaren deltar i verksamheten	Utveckling i individens känsla av delaktighet och självförverkligande, gemenskap i gruppen växer fram, självständighet i arbetsprocessen, gemenskap i större sammanhang
2. Röpätessä roiskuu	Organisera verksamhet, verksamheten utgår ifrån gruppens önskemål, intressen och kultur, frivillighet	Nya möjligheter till självförverkligande och att uttrycka sig, stöd till aktivt deltagande, skapa fritt utrymme, skapa ett tryggt sätt att uttrycka sig, ledaren deltar i verksamheten	Utveckling från ytan till djupet, gemenskapskänsla och respekt ökar, nya färdigheter kan tillämpas på andra livsområden, framtidsvision, självständigt arbete, individens vilja till förändring växer fram

3. Elämänkerta- ketju	Organisera verksamhet, målet är att förbättra klienternas livskvalitet, utgå ifrån deltagarnas behov, väcka medvetenhet om den egna situationen	Hitta vägar till inspiration, utrymme för spontanitet och flexibilitet	Medvetenhet i arbetet, kreativiteten stärkts, ökad förståelse om sig själv och därmed mer empatisk mot andra, kritiskt tänkande vuxit fram samt tåla kritik, inspiration vuxit fram, djupare diskussioner med klienterna och ökad förståelse för deras erfarenheter
4. Pro Filia - tyttöjen puolesta	Organisera verksamhet, utgår ifrån deltagarnas behov, frivillighet	Möjligheter till självförverkligande	Tillit och öppenhet inom gruppen, samarbetsförmågan stärkts, Vänskap

5. Maailman ihanin tyttö	Planera tillsammans, verksamheten utgår ifrån behov och önskemål, frivillighet	Dialog för att skapa gemensam förståelse, spontanitet, jämlighet, ledaren deltar i processen	Vuxit och utvecklats som människor, empowerment, välmående, stolthet över de egna fotografierna, tillit, gemenskap i större sammanhang, se sig själv med nya ögon, övervinna rädslor
-------------------------------------	--	---	---

Bilaga 2. Rekommendationer för utveckling av verksamhet

Broschyren med rekommendationer för utveckling av verksamhet finns som fristående dokument på grund av design eftersom Word inte stöder användningen av olika färger i ett och samma dokument.